

*Mjesec
židovske
kulture
Rujan 2023.*

ŽIDOVSKA OPĆINA OSIJEK
קהילה יהודית אוסייק

M E N O R A

Glasilo Židovske općine Osijek

Broj 19, Osijek, prosinac 2023. / Kislev 5784.

Menora, glasilo Židovske općine Osijek

*Izdavač: Židovska općina Osijek,
Radićeva ulica 13, 31000 Osijek
Tel/fax: 031 211 407
E-mail: info@zo-osijek.hr*

*Urednica: Nives Beissmann
Urednički savjet: Damir Lajoš, Sara i Željko
Beissmann
Tehnički urednik i priprema:
Nives Beissmann*

*Fotografije: Boris i Tomislav Lichtenthal,
Nives i Željko Beissmann, Ozana Vignjević,
Zvonko Horvat, Suzana Agotić, s.Vianea Ana
Pezer, Biljana Majnik, Marijeta Kvetek,
Melita Vujičić*

Tisak: Čarobni tim d.o.o., Osijek

Koncert Trija NEO na otvaranju Mjeseca židovske kulture 2023. u Kulturnom centru

SADRŽAJ

Riječ urednice, <i>Nives Beissmann</i>	4
Riječ predsjednika Židovske općine Osijek, <i>Damir Lajoš</i>	5
Aktivnosti u Mjesecu židovske kulture.....	6
Više od dužnosti: Diplomati Pravednici među narodima, <i>Anđelko Srđak</i>	8
Koncert Trija NEO, <i>Lidija Nežnanović</i>	10
O izložbi „Likovna baština iz muzejske zbirke ŽOZ-a“, <i>Diana Ososlija</i>	11
Književna večer s Paulom Rem, <i>Ana Karlović</i>	12
Židovski humor s Branetom i Darkom, <i>Damir Lajoš</i>	13
„Lea i Oleg“ – izložba učeničkih radova, <i>Nives Beissmann</i>	15
Predavanje Darka Fischera o Albertu Einsteinu, <i>Nives Beissmann</i>	16
Sjajni umovi u tragičnom stoljeću, <i>Tomislav Vuković</i>	18
Šahovski turnir za nacionalne manjine, <i>Zvonko Horvat</i>	19
O filmu „Tjedan i jedan dan“, <i>Biljana Majnik ex Papo</i>	19
Turnir u stolnom tenisu, <i>Željko Beissmann</i>	20
Otvaranje izložbe „Babilonski Židovi – srušeni san“, <i>Paula Rem</i>	21
Zaboravljeno sjećanje na osječkog rabina, <i>Zvonimira Peštanac</i>	23
Židovski glazbenici u Beogradu, <i>Paula Rem</i>	24
Tragovima (ne)tolerancije, <i>Amila Hasančević i Matija Karapetrić</i>	25
O predavanju „Cipele na obali Dunava“, <i>Helena Sakoman</i>	27
O filmu „Savršen“, <i>Biljana Majnik ex Papo</i>	28
Roš Hašana i Dani baranjskog Bauhausa, <i>Paula Rem</i>	29
Gdje živi sjećanje, <i>Kristina Delalić-Vetengl</i>	31
Radionice izrade hamse, <i>Nives Beissmann</i>	32
Život pohranjen u sjećanju, <i>Andrea Šimičić</i>	33
Moje sjećanje na Ženi Lebl, <i>Nives Beissmann</i>	35
Memento i hommage Židovima Belišća, <i>Dajana Petovari</i>	36
Grafitima protiv mržnje, <i>Ozana Vignjević</i>	38
O predstavi „Anna“, <i>Nives Beissmann</i>	39
O predstavi „Tajbele i njen demon“, <i>Tomislav Vuković</i>	40
OŠ Zmajevac u Mjesecu židovske kulture, <i>Siklósi Beáta</i>	41
O Muzeju osobnih priča, <i>Inja Dorić Horvat</i>	42
Priča koja veže, <i>Gracija Rezić</i>	42
Tjedan židovske kulture u Mladosti, <i>nastavnici i učenici OŠ „Mladost“</i>	44
Izlet u Osijek, <i>učenici OŠ Bartola Kašića, Vinkovci</i>	47
Tjedan židovske kulture u OŠ „August Šenoa“, <i>Danijela Kemper Papp i s. Vianea Ana Pezer</i>	49
Šabat s rabinom, <i>Paula Rem</i>	50
Proslava Sukota u Tenji, <i>Karin Ratković</i>	51
Izložba Pravednici među narodima: Hrvatska, <i>Nives Beissmann</i>	52
Mahar konferencija u Budvi, <i>Biljana Majnik ex Papo</i>	53

Štovani čitatelji,

pred vama je novi broj Menore u kojem su tekstovi uglavnom vezani uz protekli Mjesec židovske kulture. Nažalost, jednako kao i prošle godine, izdavanje ovog broja opet kasni, ispričavam se zbog toga. Izgleda da drugačije ne može, dok svi završe svoje članke, već je prosinac. Možda to i nije tako loše – taman se zaboravi što se sve odvijalo tijekom rujna i onda stiže Menora kao podsjetnik.

Ovogodišnji Mjesec židovske kulture nadmašio je prethodne po mnogočemu: po broju održanih aktivnosti, broju dana, broju uključenih institucija, škola, predavača, broju posjetitelja... Našu su manifestaciju prihvatili i zavoljeli građani našeg grada, no o našoj manifestaciji zna se u cijeloj Hrvatskoj, regiji, pa i šire. Svi nas ističu kao primjer. Ove godine ponovo smo bili jedini u Europi koji su Europski dan židovske kulture proširili na cijeli mjesec. Postali smo vidljivi, postali smo bitni subjekti u gradu i županiji, a izašli smo i iz granica naše županije. Mediji su također prepoznali važnost ove manifestacije, pratili su nas gotovo svakodnevno.

Ukoliko niste ovog rujna pohodili programe MŽK-a, ovdje možete saznati sve o njima, a ukoliko ste bili vrijedni posjetitelj ili učesnik, onda će vas ovaj broj vratiti u rujna i moći ćete se prisjetiti što ste sve doživjeli i u čemu ste sve sudjelovali.

Ovogodišnja tema bila je *Sjećanje*. Kroz glazbu, priču, film, razgovor, likovno stvaralaštvo ili glumu, sjetili smo se ljudi i događaja iz bogate židovske povijesti i kulture. Kada već spominjemo sjećanje, mnogi će se sjećati ovog Mjeseca židovske kulture: sjećat će ga se oni koji su dobili priliku da se predstave, a sjećat će ga se i oni koji su kroz bogat i raznolik program naučili nešto novo ili su jednostavno u njemu uživali i doživjeli prekrasne trenutke.

Međutim, koliko god je ovaj Mjesec židovske kulture bio uspješan, što će potvrditi i tekstovi napisani o njemu, odlukom Upravnog odbora mijenja se koncept Mjeseca židovske kulture. Prema novom konceptu broj događanja biti će znatno smanjen. Veseli nas što smo ove godine imali preko 2000 učesnika i posjetitelja, posebno smo ponosni što su veliki dio tih posjetitelja činili učenici i nastavnici i vjerujem da će mnoge rastužiti što će ovom odlukom sljedeći Mjesec židovske kulture biti znatno manjeg opsega. To će dovesti do toga da, po novom konceptu, neće sve zainteresirane institucije, kao ni predavači i izvođači, moći sudjelovati u programu, jer za to jednostavno neće biti prostora. Nadam se samo da nas zbog toga neće odbacivati u budućim pokušajima uspostave suradnje.

Ono zbog čega je neopisivo važno židovsku kulturu i tradiciju približavati široj populaciji, učenicima i građanima našeg grada je sve veći porast antisemitizma i netrpeljivosti svuda u svijetu. Preko programa u Mjesecu židovske kulture rušimo mitove, predrasude i stereotipe spram Židova, potičemo zajedništvo i razumijevanje te educiramo najmlađe s kojima se i treba najviše raditi. Ove godine prikazani su mnogi sadržaji koji su u školskom kurikulumu, što znači da ih i Ministarstvo obrazovanja smatra važnima i neophodnima (predstava o Anni Frank, film Savršen te mnogi drugi sadržaji i programi).

Bitno je napomenuti da na ovaj način ujedno pomažemo i najmlađim članovima naše Općine. Nije lako biti manjina u školi. Nakon što sudjeluju u nekoj od aktivnosti iz široke palete ponuđene u programu, učenici postanu svjesni da razlike u vjeri nisu ono zbog čega bi trebali nekoga ismijavati ili osuđivati. Djeca postaju tolerantnija, a samim time – nadam se i čvrsto vjerujem u to – kasnije u životu postaju otvoreniji prema svemu drugačijem. Nadam se da će budući organizatori Europskog dana židovske kulture u našoj Općini imati u vidu koliko je ova manifestacija važna, i za našu Općinu, i za židovsku zajednicu generalno.

Na kraju, zahvaljujemo svima koji su ove godine uložili napor i energiju da budu dio našeg Mjeseca židovske kulture. Bez vas naš Mjesec ne bi bio isti!

Nives Beissmann

Dragi naši članovi,

Stigla je jesen i vrtuljak pod nazivom *Mjesec židovske kulture* završio je svoj krug. Kakav je to krug bio! Održana su četiri koncerta, četiri Žive knjižnice, pet likovnih i dvije plesne radionice, otvoreno je šest izložbi, održane su tri kazališne izvedbe, plesni nastup, tri vođene ture gradom, dva sportska turnira, pet filmskih projekcija, književna večer, promocija knjige, večer humora, jedanaest predavanja i *Virtual reality* tura Izraelom. Smisao ovog i ovakvog predstavljanja naše kulture nikada nije bila naša zabava, već težnja da ovakvim svojim otvaranjem, ovakvim „poklonom“ našim sugrađanima, kroz jačanje razumijevanja i kroz druženje, maknemo barem mali dio antisemitizma koji u društvu nikada nije u potpunosti nestao.

A onda se dogodio napad Hamasa na Izrael i naš je Mjesec židovske kulture, premda već završen, postao još važniji! Ako se samo jedan od naših sugrađana, nakon čitanja nepreglednih vijesti o novom arapsko-izraelskom sukobu sjeti nekog od događanja koje smo organizirali, naš je Mjesec ispunio svoju svrhu. Organiziran je, ne kao pokušaj spašavanja naše zajednice od potencijalnih negativnih reakcija, već kao iskreni poklon našem Gradu, našoj Županiji, našoj regiji, u trenutku kada nije bilo naznaka da će nam takav odnos s javnošću biti potreban. Židovi Osijeka i okolice pokazali su zorno da nisu manjina u tkivu društva koja nešto „traži“; ne tražimo neka prava, ni sredstva za održavanje vlastite različitosti, ne tražimo izdvajanje iz društva, već smo manjina koja „daje“, koja troši vlastiti trud, vlastita sredstva, i pruža nesebični poklon zajednici u kojoj živi i čijim se integralnim dijelom smatra. Zvijezde na nebu zasjaju najsajnije kada im se približava kraj i ako je ovo bio zadnji krug našeg vrtuljka, dostojan je, jer smo obasjali svoj Grad.

Taj sjaj primijetili su građani, koji su došli u nikad većem broju. Primijetili su ga i mediji, od lokalnih novina do nacionalne televizije, kao i predstavnici drugih država Europe: konzularni predstavnici Mađarske posjećivali su naše događaje, veleposlanstvo Poljske je izrazilo volju da se uključi i u budućnosti, druge manjine i nevladine udruge ostale su impresionirane festivalom kojeg bi profesionalne organizacije s mukom organizirale tijekom godine dana, a mi smo ih pripremili i održali u našem Mjesecu. Financijski nas je podržala Osječko-baranjska županija, kao i poljsko veleposlanstvo, zatim naše izraelsko veleposlanstvo kroz ustupanje izložbi i filmskih projekcija, podržali su nas muzeji našeg grada, Dječje kazalište iz Osijeka i Satiričko kazalište iz Slavenskog broda, Grad Belišće, Grad Osijek, Kulturni centar, Filozofski fakultet, Galerija Kazamat, Nansen dijalog centar i mnogi drugi. Na kraju skrećem pažnju na one apsolutno najvažnije za samu svrhu organiziranja ovog događaja – uključilo se 5 srednjih škola, 6 osnovnih škola i glazbena škola!

Kada su se Židovi tijekom mračnog srednjeg vijeka bavili medicinom i ljekarništvom, u vremena kada je to od službene crkve bilo zabranjeno, te zbog toga nerijetko završavali na lomačama i drugim gubilištima, oni nisu liječili samo članove svoje zajednice već i druge sugrađane, a ponekad i vlastite progonitelje. To smo mi: pravedni u lice lažnim optužbama o zavjerama, darežljivi u lice optužbama o škrtosti, ponosni u trenutku vlastitog progona, spremni na oprost nakon njega. Mi, narod svećenika, primjer svijetu. Pogotovo u trenucima kada se čini da je i sam svijet protiv nas.

Damir Lajoš

Aktivnosti u Mjesecu židovske kulture

3. rujna Otvaranje Mjeseca židovske kulture 2023., otvaranje izložbe *Više od dužnosti: Diplomati Pravednici među narodima*, koncert *Trija NEO* (Kulturni centar)
4. rujna Otvaranje izložbe *Likovna baština iz muzejske zbirke Židovske općine Zagreb* (Galerija Kazamat)
5. rujna Književna večer s Paulom Rem: *Sjećanje i pamćenje u židovskoj književnosti: nekada i sada*, uz nastup Glazbene škole Franje Kuhača Osijek (Filozofski fakultet)
6. rujna Židovski humor – Brane Popović i Darko Fischer (ŽOO)
7. rujna *Albert Einstein: cionist, mislilac, humanist* – predavanje Darka Fischera, uz otvaranje izložbe *Lea i Oleg*, radova učenika Medicinske škole Osijek (ŽOO)
8. rujna *Sjajni umovi u tragičnom stoljeću: sjećanje na Židove koji su oblikovali XX. stoljeće* – predavanje Ane Boban Lipić (Filozofski fakultet)
9. rujna Živa knjižnica u Muzeju osobnih priča (Sara Beissmann i Darko Fischer)
Turnir u šahu za pripadnike nacionalnih manjina (Zrinjevac)
Prikazivanje izraelskog filma *Tjedan i jedan dan* – suradnja s Veleposlanstvom Države Izrael u Republici Hrvatskoj (kino Urania)
10. rujna Turnir u stolnom tenisu za pripadnike nacionalnih manjina (ŽOO)
11. rujna Otvaranje izložbe *Babilonski Židovi: srušeni san* – suradnja s Veleposlanstvom Države Izrael u Republici Hrvatskoj (ŽOO)
Miroslav Šalom Freiburger: zaboravljeno sjećanje na osječkog rabina – predavanje Ljiljane Dobrovšak (ŽOO)
12. rujna *Židovski glazbenici u Beogradu: od Balfourove deklaracije do Holokausta* – promocija knjige Maje Vasiljević uz diskusiju i slušaonicu (Filozofski fakultet)
13. rujna Vođena tura *Tragovima (ne)tolerancije* – vodič Tomislav Vuković
14. rujna *Cipele na obali Dunava* – predavanje Anđelka Srđaka (ŽOO)
16. rujna Živa knjižnica u Muzeju osobnih priča (Anđelko Srđak i Željko Beissmann)
Prikazivanje dokumentarnog izraelskog filma *Savršen* – suradnja s Veleposlanstvom Države Izrael u Republici Hrvatskoj (kino Urania)
17. rujna Proslava praznika Roš Hašana u Kneževim Vinogradima
Predavanje Antonije Mlikota o Ottu Bergeru, sudjelovanje u filozofskoj šetnji *Korist ili sreća* i koncert *Kontra kvarteta* u sklopu Dana baranjskog Bauhausa u Kneževim Vinogradima
18. rujna Likovna radionica za odrasle – voditeljica Kristina Delalić-Vetengl, kustos pedagog (ŽOO)
19. rujna Radionica izrade Hamse za učenike OŠ Ivana Kukuljevića, PŠ Vinogradci
20. rujna Vođena tura *Tragovima (ne)tolerancije* – vodič Tomislav Vuković
21. rujna *Život pohranjen u sjećanju: ostavština obitelji Weissmann i Vekić u Muzeju Slavonije* – predavanje Andreje Šimičić (Muzej Slavonije)
22. rujna Radionica izrade Hamse u Gradskoj knjižnici i čitaonici Belišće
Moje sjećanje na Ženi Lebl – razgovor Paule Rem s Anom Lebl (ŽOO)
Kulinarski specijaliteti židovske kuhinje – Boris Polgar (ŽOO)
23. rujna Živa knjižnica u Muzeju osobnih priča (Romana Pavlov i Biljana Majnik)
Memento i hommage Židovima Belišća – predavanje o židovstvu (Damir Lajoš), predavanje o belišćanskim Židovima (Dragan Milec i Milan Salajić), otvaranje izložbe Tonija Franovića, koncert *Trija NEO*, nastup plesne grupe Haverim Shell Israel, izložba Hamsi – suradnja s Gradom Belišćem (Gutmannova palača, Belišće)

25. rujna Predavanje o židovstvu za učenike OŠ „August Šenoa“ – predavač Nives Beissmann (ŽOO)
Projekcija kratkog animiranog filma *Put do Šoe* – uradak Alicje Guzowske i Maje Błachnio, učenica iz Varšave – suradnja s Veleposlanstvom Republike Poljske u Zagrebu (ŽOO)
26. rujna Radionica izraelskog plesa – Nives Beissmann (OŠ „Mladost“)
Projekcija kratkog animiranog filma *Put do Šoe* – uradak Alicje Guzowske i Maje Błachnio, učenica iz Varšave – suradnja s Veleposlanstvom Republike Poljske u Zagrebu (Tehnička škola i prirodoslovna gimnazija Ruđera Boškovića)
Grafitima protiv mržnje – radionica za učenike Tehničke škole i prirodoslovne gimnazije Ruđera Boškovića Osijek i Gimnazije Vukovar, voditelji radionice Srđan Toth i Ozana Vignjević
Sjećanje na Holokaust – predavanje Dragutina Kohna za učenike OŠ „August Šenoa“
27. rujna Radionica izraelskog plesa – Nives Beissmann (OŠ „August Šenoa“)
Projekcija kratkog animiranog filma *Put do Šoe* – uradak Alicje Guzowske i Maje Błachnio, učenica iz Varšave – suradnja s Veleposlanstvom Republike Poljske u Zagrebu (OŠ „Mladost“)
Intervju s autoricama filma *Put do Šoe*
Jad Vašem: Kultura sjećanja – predavanje Marijete Kvetek i Nikoline Mandić Gregić (OŠ „Mladost“)
28. rujna *Tragom Oscara Nemona* – edukativna šetnja Osijekom, vodiči: učenici i nastavnici OŠ „Mladost“ Osijek
Predavanje o židovstvu za učenike OŠ Bartola Kašića iz Vinkovaca
29. rujna Kazališna predstava *Anna* nastala prema Dnevniku Anne Frank (Barutana)
Zajednički Šabat u našoj sinagogi s rabinom Lucianom Moše Prelevićem
30. rujna Živa knjižnica u Muzeju osobnih priča (Damir i Ivanka Lajoš)
Likovna radionica za djecu i roditelje – voditeljica Kristina Delalić-Vetengl, kustos pedagog (ŽOO)
Proslava praznika Sukota u Tenji
Zatvaranje Mjeseca židovske kulture i kazališna predstava *Tajbele i njen demon* (Dječje kazalište Branka Mihaljevića)
- 25.-30. rujna Tjedan židovske kulture u OŠ „August Šenoa“ i „Mladost“ Osijek
3. - 30. rujna VR (Virtual reality) u kinu Urania

Radionica „Grafitima protiv mržnje“ u Tehničkoj školi i prirodoslovnoj gimnaziji Ruđera Boškovića Osijek

Više od dužnosti: Diplomati Pravednici među narodima

Ovogodišnji Mjesec židovske kulture otvoren je 3. rujna 2023. u Kulturnom centru Osijek, zajedno s izložbom *Više od dužnosti: Diplomati Pravednici među narodima*, koja je realizirana u suradnji s veleposlanstvom Države Izrael u Republici Hrvatskoj.

Gospođa Hadas Dolev, konzulica Države Izrael u Republici Hrvatskoj, u svom je izlaganju naglasila koliko je važno očuvanje židovskih zajednica diljem svijeta. Pohvalno se izrazila o našoj lokalnoj židovskoj zajednici koja ustraje u tome da ju se čuje i koja podučava druge o svom nasljeđu i tradiciji. Veleposlanstvo Izraela sudjeluje u očuvanju kulture sjećanja; da se uvijek sjećamo i nikada ne zaboravimo strahote Holokausta. Naučene lekcije treba ponavljati, posebice mlađim generacijama. Konzulica Hadas zahvalila se organizatorima Mjeseca židovske kulture na postavljanju ove izložbe, s nadom da će priče ostati u nama i služiti za inspiraciju svima te da će podsjećati da se hrabrost može naći i u najmračnijim vremenima.

Izložba *Više od dužnosti: Diplomati Pravednici među narodima*, koju je priredilo Ministarstvo vanjskih poslova Države Izrael, prikazuje 36 diplomata iz dvadesetak zemalja širom svijeta koji su koristili svoj položaj da bi spašavali Židove od nacističkog istrebljenja. Izložba govori o hrabrim veleposlanicima, konzulima i drugom diplomatskom osoblju, osobama koje su u mračnim vremenima uspjele sačuvati ljudskost i koje su pri akcijama spašavanja pokazale veliku hrabrost, ljudsko razumijevanje i domišljatost.

Samo je mali broj diplomata bio spreman raditi protiv politika svojih vlada. Ova mala skupina bila je dovoljno odvažna neizvršavati upute svojih nadređenih, čak i poduzimati aktivnosti potpuno suprotne zvaničnim politikama svojih država, sve u cilju spašavanja progonjenih Židova. Kada su shvatili u kojoj su mjeri životi Židova ugroženi, zaključili su da se ne mogu svojim diplomatskim aktivnostima baviti rutinski, već su odlučili suprotstaviti se svojim nadređenima te, ako treba, zbog toga snositi i eventualne posljedice.

Diplomati su prkosili svojim nadređenima, a istovremeno su bili ugroženi i od SS-ovaca. Bili su iz Brazila, Čilea, Kine, Čehoslovačke, Ekvadora, Salvadora, Francuske, Njemačke, Svete Stolice, Italije, Japana, Nizozemske, Perua, Portugala, Rumunjske, Slovačke, Španjolske, Švedske, Švicarske, Turske i Velike Britanije. Najčešće su Židovima izdavali dokumente o potvrdi državljanstva države iz koje su dolazili, a često su osnivali i tzv. *sigurne kuće*, tehnički kao eksteritorijalni dio svojih država. Tamo su smještali ugrožene Židove, no organizirali su i grupne ili pojedinačne bjegove iz okupiranih zemalja na sigurnija mjesta, gdje progona nije bilo ili ih je bilo manje.

Iz Švedske je šestorici diplomata dodijeljena titula Pravednik među narodima, iz Švicarske petorici, iz Španjolske njih četvorici, dok ih je iz ostalih zemalja po jedan ili dvojica, ništa manje vrijednih.

Posebno mjesto među diplomatima kojima je dodijeljena ova titula zauzimaju Carl Lutz, švicarski vice-konzul u veleposlanstvu Švicarske, kao i Raoul Wallenberg, švedski konzul. 1944. godine njemačka je vojska okupirala Mađarsku i Strelasti križevi došli su na vlast. Tada su SS-ovci i Strelasti križevi pod zapovjedništvom Adolfa Eichmanna i Szálasi Ferencu deportirali preko 520 000 Židova u logor smrti Auschwitz-Birkenau u Poljskoj. Strelasti su križevi ubili još desetke tisuća Židova na ulicama Budimpešte i na obali Dunava u središtu grada.

Carl Lutz i Raoul Wallenberg su Židovima izdavali dokumente koji su im potvrđivali državljanstvo Švicarske ili Švedske te su im tim dokumentima spašavali živote. Osnivali su i tzv. *sigurne kuće*, u koje su smještali ugrožene Židove, a u kojima su Židovi bili relativno sigurni sve do ulaska Crvene armije u Budimpeštu, u drugoj polovici siječnja 1945. godine.

Prema procjenama povjesničara, Carl Lutz je na taj način spasio oko 62 000 Židova, a Raoul Wallenberg još desetak tisuća. Carl Lutz od svoje domovine Švicarske nije dobio priznanje za spašavanje Židova, već je dobio ukor za prekoračivanje službenih ovlasti. Druge države su mu odale priznanje za učinjena dobra djela. Raoul Wallenberg je nakon ulaska Rusa u Budimpeštu netragom nestao. Pedesetih godina su Sovjeti priznali da je bio kod njih i da je umro od srčanog udara sredinom 1945. U stvari, umro je u zloglasnom zatvoru Lubjanka u Moskvi. Za spašavanje života Židova mnoge su mu zemlje posthumno odale priznanja; mnogi gradovi širom svijeta su ulicama i trgovima davali njegovo ime te su podizani spomenici i spomen-obilježja njemu u čast.

Jad Vašem, službeni memorijalni centar posvećen žrtvama Holokausta, osnovan je u Jeruzalemu 1953. godine odlukom Kneseta, izraelskog parlamenta. Osnovna funkcija Jad Vašema je istraživanje, dokumentiranje, educiranje i spomen na šest milijuna Židova stradalih u Holokaustu za vrijeme Drugog svjetskog rata. Jad Vašem čuva uspomenu na prošlost, na Holokaust nad Židovima u nacističkoj Njemačkoj i svim državama koje je njemačka vojska okupirala, ali čuva uspomenu i na sve nežidove koji su spašavali Židove od nacističkog progona i smrti.

Jad Vašem je od 1963. godine pokrenuo svjetski projekt dodjeljivanja najvišeg priznanja, titule Pravednik među narodima. Ova titula izraz je zahvalnosti Države Izrael i židovskog naroda onima koji su, dovodeći svoj život u opasnost, pomagali Židovima i spašavali ih u najmračnijem trenutku židovske povijesti. Ti su nežidovi riskirali sve i izlagali opasnosti svoje živote i živote svojih obitelji; to su činili svojom voljom, bez osobne koristi. Neki su djelovali iz političkih, neki iz

ideoloških, vjerskih ili drugih uvjerenja; nisu bili idealisti, bili su ljudska bića kojima je bilo stalo do života ljudi oko njih.

Pravednici su svojim djelovanjem pokazali što znači ljubav prema životu, onom najvrjednijem što čovjek posjeduje. Imali su osjećaj čovječnosti; nepokolebljivost u zaštiti života kada je to bilo potrebno. Svojom su mentalnom snagom, odlučnošću, snalažljivošću i požrtvovnošću spašavali tuđe živote, često živote ljudi koje uopće nisu poznavali. U vrijeme potpunog moralnog kolapsa, ova je izuzetna, hrabra manjina podržala ljudske vrijednosti.

Mnogi su Pravednici skrivali Židove u vlastitom domu ili na svom imanju, neki su nabavljali lažne dokumente i stvarali lažne identitete, neki su pomagali Židovima u bijegu s područja okupiranih njemačkom vojskom ili drugim vojskama koje su surađivale s nacistima. Mnogi od njih nisu spašavali samo Židove, već i Rome, ali i sve druge koji se nisu uklapali u nacističke rasne zakone i njihovu genocidnu ideologiju. Neki su pomagali i drugim progonjenim i ugroženim spašavateljima koji su bili na meti zbog pomaganja Židovima.

Priznanje Pravednik među narodima dodjeljuje se nakon stroge procedure provjere dokaza i izjava svjedoka o učinjenom dobrom djelu spašavanja Židova. Posebnim odborom u Jad Vašemu, koji je zadužen za otkrivanje svih činjenica, predsjedava sudac izraelskog Vrhovnog suda. Tek nakon završetka ove složene procedure, pokreće se postupak dodjele priznanja.

Dodjeljuje se Počasna diploma i Medalja pravednika, uz počasno državljanstvo Države Izrael. Prvotno je zamišljeno da se na Gori sjećanja u Jeruzalemu zasadi jedno stablo za svakog Pravednika, međutim, zbog nedostatka prostora za sadnju, odlučeno je da će se imena Pravednika upisivati na Zid časti.

Do sada je preko 28 000 muškaraca i žena, pripadnika svih dijelova društva, različitog socijalnog statusa i porijekla, različite vjerske pripadnosti, iz preko 50 država diljem svijeta, priznato kao Pravednici među narodima. Među njima je i 36 diplomata iz dvadeset država kojima je posvećena izložba

Više od dužnosti: Diplomati Pravednici među narodima.

Hrvatska ima 130 Pravednika među narodima, dvojica od njih su dugogodišnji stanovnici Osijeka, obojica sada već pokojni: Frano Krtić, glumac u HNK Osijek koji je za spašavanje 11 Židova proglašen Pravednikom 1998. godine, te Kamilo Firingner, odvjetnik i nekadašnji ravnatelj Državnog arhiva. Grad Osijek je početkom 2023. godine imao svečanost dodjele medalje Pravednik među narodima, kada je upravo Kamilo Firingneru dodijeljena titula *Pravednika među narodima*,

jer je spasio živote Darka, Lelje i Margite Fischer. Ova svečanost, izložba *Više od dužnosti: Diplomati Pravednici među narodima* i manifestacija Mjesec židovske kulture imaju još veći značaj u 2023. godini u kojoj Hrvatska predsjedava Međunarodnim savezom sjećanja na Holokaust (IHRA).

Na kraju, prisjetimo se riječi iz Talmuda, rečenice koja nam je nažalost danas opet potrebna: „Onaj tko spasi jedan život (dušu), kao da je spasio čitav svijet.“

Anđelko Srđak

Koncert Trija NEO

U nedjelju 3. rujna, u sklopu Mjeseca židovske kulture 2023., održan je odličan koncert mladog ansambla *Trio NEO*.

Dvije Osječanke, violinistica Marija Bašić i klarinetistica Emma Štern, i Dario Sabol kao klavirska pratnja, izveli su zanimljiv koncertni program na kojemu smo mogli čuti i

djela skladatelja koje nemamo priliku često slušati. Odlično odabran koncertni program skladatelja Paula Schoenfielda, Béle Kovácsa, Ernesta Blocha, Georga Gershwina, Geralda Shapira, začinjjen Temom iz Schindlerove liste Johna Williamsa, kao i Yiddish Mazurkom, naišao je na veliko oduševljenje publike. Ovaj mladi trio, osnovan u ožujku 2022. godine, namjerava publici približiti klasična i suvremena djela za trio, ali i potaknuti mlade skladatelje na skladanje djela upravo za ovaj sastav.

Osječke umjetnice Marija Bašić i Emma Štern poznate su koncertnoj publici od najmlađih dana po vrlo ozbiljnom radu na svojim glazbalima i izvrsnim uspjesima kroz glazbeno školovanje. Ove umjetnice imaju publiku koja prati njihove uspjehe i s velikim zanimanjem očekuje nove koncerte. Uz klavirsku pratnju Daria Sabola ostvarile su suglasje zajedničkog sviranja, ali i oduševile publiku skladnim i temperamentnim sviranjem odlično odabranog programa.

Bilo je lijepo vidjeti punu dvoranu Kulturnog centra Osijek koja je uživala i pljeskom bogato nagradila troje mladih umjetnika.

Lidija Nežnanović

Likovna baština iz muzejske zbirke Židovske općine Zagreb

Povodom ovogodišnjeg Mjeseca židovske kulture u organizaciji Židovske općine Osijek, Galerija Kazamat imala je priliku ugostiti izložbu naziva *Likovna baština iz muzejske zbirke Židovske općine Zagreb* (4. - 17. rujna 2023.). Zbirka je to umjetnina koja je godinama prikupljana zahvaljujući donacijama brojnih umjetnika, uglavnom židovskog podrijetla. Sve su to umjetnici koji su obilježili hrvatsku likovnu umjetnost od početaka 20. stoljeća pa sve do danas. Neki od njih svojim su djelovanjem, ili rođenjem, vezani uz Slavoniju. Tako su u Galeriji Kazamat između ostalog predstavljena djela Predraga Golla, koji je bio restaurator i prvi ravnatelj nekadašnje Galerije likovnih umjetnosti, današnjeg Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku, Ivana Reina, rođenog Osječanina, zatim Petera Weisza, koji je u Osijeku završio osnovnu i srednju školu, te Hinka Juhna, koji je rodom iz Podgorača kraj Našica. Simbolično, na dan otvorenja izložbe, rođen je i jedan od umjetnika - Zlatko Bourek. Rođen u Požegi, djetinjstvo je proveo u Osijeku, gdje je završio osnovnu i srednju školu, te se nazivao Osječaninom i tvrdio je da je švabofil jer "mi Osječani smo svi švabofili jer smo odrasli na toj kulturi, glazbi i literaturi."

Osim „Slavonaca“, na izložbi su predstavljena djela i ostalih umjetnika poput Oskara Hermana, Milana Steinera, Viktora Samuela Bernfesta, Adolfa Weilera, Karla Sirovyja, Valerije Vali Singer, Stelle Skopal, Rafaela Talvija, Alfreda Pala, Vere Fischer, Brune Mascarellija, Vere Dajth Kralj, Jasne

Kozlović Heim, Eugena Feller, Vesne Vinski Tomljenović, Žive Kraus, Maje Hajon, Duška Šibla, Melite Kraus, Ine Drutter, Tamare Ukrainčik, Tonija Franovića, Ivana Čerića i Renea Bachracha Krištofića. Na izložbi je puštena i projekcija filma HRT-a, *San i Krik*, zajedničkog podnaslova *Likovna umjetnost Židova iz Hrvatske* čiji su autori povjesničarka umjetnosti Mira Wolf, ujedno i autorica ovog projekta, i hrvatski književnik, povjesničar umjetnosti i prevoditelj, Tonko Maroević.

Izložba predstavlja estetsko-stilski pluralizam umjetničkih pojava i karakteristične autorske vokacije od moderne do transmoderne, u kojima se izražavalo trideset umjetnika zastupljenih u fundusu muzejske zbirke Židovske općine Zagreb. Neka od djela, poput onih Oskara Hermana označuju početak modernoga hrvatskoga slikarstva. Naime, slikar je to koji je na osobit način u svoj opus sazeo fovističko bogatstvo boja, ekspresionistički nemiran potez kista i suvremena likovna iskustva. Karakterističan rukopis ovog autora mogli smo vidjeti na djelima predstavljenim na izložbi u Galeriji Kazamat: *Žena sa žutim tulipanom*, *U razgovoru* i *Krajolik s kravama*. Živim koloritom i pojednostavljenim formama odišu i djela *Hanuka* i *Spremanje/Alija (Seljenje u Izrael)* Zlatka Boureka. Umjetnik je to koji je, između ostalog, ostavio neizbrisiv trag u području filma i scenografije. Naime, Zlatko Bourek bio je scenograf svjetski poznate serije animiranih filmova *Profesor Baltazar*, te je još za vrijeme studija s grupom istomišljenika osnovao Zagrebačku školu crtanog filma koja je unijela novi koncept u nastanak animiranih filmova i stekla svjetski ugled. Kada govorimo o snažnom, izražajnom koloritu, ne možemo izostaviti djelo *Rast u dvoje* Žive Kraus, kao i djela *Studija glave* i *Mladenci* Melite Kraus. Osim slika na izložbi je predstavljeno i nekoliko crteža i grafika te dvije skulpture. Crtački genij vidljiv je u radovima *Uz Kupu*, *Park u Sisku* te *U kazalištu/Figarov pir* umjetnika Milana Steinera. Na izložbi je predstavljeno i djelo Hinka Juhna - *Ženski akt*,

poetizirana skulptura u bronci u kojoj su vidljivi utjecaji Ivana Meštrovića.

Naposlijetku, o neizbrisivom tragu koji su ostavili umjetnici okupljeni na izložbi *Likovna baština iz muzejske zbirke Židovske općine Zagreb* treba se još puno pričati. Naime, sve su to umjetnici koji su ostavili ili još uvijek ostavljaju snažan utjecaj na razvoj hrvatske likovne umjetnosti. Upravo iz tog razloga, ključan je rad Židovske općine Zagreb i

Židovske općine Osijek, koje rade na sustavnoj prezentaciji umjetnika židovskog podrijetla te kroz Mjesec židovske kulture upoznaju širu javnost sa svojom kulturom i umjetnošću, koja je u svakom smislu utkana u našu, zajedničku kulturno umjetničku povijest te je dio bogate tradicije na ovim prostorima.

Diana Ososlija,
voditeljica Galerije Kazamat HDLU-a Istok i
kustosica izložbe

“Pamtit ćeš dan izlaska iz zemlje Egipat sve dane tvog života”

U sklopu Mjeseca židovske kulture u Osijeku, Paula Rem s Akademije za umjetnost i kulturu u Osijeku održala je 5. rujna poučno i vrlo zanimljivo predavanje pod nazivom *Sjećanje i pamćenje u židovskoj književnosti: nekada i sada*. Predavanje je bilo popraćeno glazbenim dijelom u kojem je nastupila Rujana Lakotić, uz klavirsku pratnju prof. Ivančice Hinek. Dirljivim anđeoskim glasom Rujana je otpjevala pjesme *Adon Olam* Uzija Hitmana i *Mishehu* Mattija Caspija.

Paula Rem znanstvenim je pristupom istražila različite aspekte sjećanja i pamćenja u židovskoj kulturi i književnosti. Naglasila je razliku između sjećanja, kao obnavljanja već usvojenog znanja, i pamćenja, kao znanja o

nekom događaju. Također je istaknula važnost knjige kao temeljnog medija pamćenja, opisujući knjigu kao DNK određene kulture.

Poseban naglasak stavljen je na važnost sjećanja na Holokaust i načine na koje kultura preživljava pohranjivanjem u materijalno, pisanjem knjiga, snimanjem filmova i dr. Paula je istaknula da sve što je zaboravljeno može biti kulturalno reaktivirano i ponovno može preuzeti svoje znakovne kvalitete.

Jedan od ključnih trenutaka predavanja bio je dio o kulturnoj memoriji. Paula je citirala Jana Assmanna, koji tvrdi da kulturna memorija gradi povijest i tradicije društvenih skupina. Assmannova teorija o tome kako

"prošlost nastaje tek kad se uspostavi odnos prema njoj" bila je središnja točka predavanja.

Predavanje je završilo razmišljanjima o tome što grupu čini grupom, s posebnim osvrtom na židovsku kulturu i povijest. Paula Rem istaknula je važnost sjećanja na izlazak iz Egipta kao temeljnog konstitutivnog događaja

kojim Židovi postaju narod, te kako taj događaj Židovi pamte kao da se svakom osobno dogodio. Citirajući Toru, Paula je naglasila: „...pamtit ćeš dan izlaska iz zemlje Egipat sve dane tvog života”.

Na kraju, valja istaknuti doprinos pisaca židovskog porijekla svjetskoj književnosti. Među njima su Milorad Stojević, Filip David, Hinko Gottlieb i David Albahari. Paula ističe i pisce Davora Špišića, Mirka Čurića, Borislava Pekića i Luku Bekavca koji nisu židovskog porijekla nego pišu o židovskim temama, odnosno židovskim likovima.

Nedavno preminuli David Albahari, istaknuti autor brojnih romana i zbirki priča s autobiografskim elementima, piše o univerzalnim temama. To je vidljivo iz citata iz knjige *Mamac* Davida Albaharija: „Ali ako me pitaš da li vjerujem da se sve ono može ponoviti, onda nisam toliko sigurna, premda mogu da zamislim kako tim istim putem idu neke druge izbjeglice, možda čak u oba pravca.“ U knjizi, ove riječi izgovara majka, dugo vremena nakon rata.

Publika je pljeskom zahvalila Pauli Rem na njezinom izvanrednom predavanju, te Rujani Lakotić i prof. Ivančici Hinek za glazbeni nastup u svečanoj dvorani Filozofskog fakulteta u Osijeku.

Ana Karlović

Židovski humor – Brane Popović i Darko Fišer

Povijest nekog naroda ispisuje se herojskim djelima. Herojska djela pak nastaju u trenucima velikih nevolja i stradanja. Ovo, naravno, nije neki temelj dobrog humora. Humor s narodskim predznakom najčešće ima formu blagog izrugivanja pa tako imamo hrvatske viceve o Slovencima, srpske viceve o Hrvatima, danske viceve o Šveđanima, švedske viceve o Fincima, da ne nabrajamo dalje. Ovaj tip vica je zabavan, ali „plitak“ i pomalo uvredljiv.

Šaliti se sam sa sobom traži minimalnu samospoznaju, prihvaćanje vlastitih mana i nije jednostavno. U narodu je uvriježeno mišljenje

kako se stvarno duhovita osoba prepoznaje, ne iz toga kako se šali s drugima, već kako se šali sa sobom, a prihvaćanje šale na svoj račun pak se smatra znakom dobrog karaktera.

Vratimo li se humoru o narodima, šaliti se sam sa sobom, odnosno s vlastitim narodom, utoliko je teže. Ovaj vic ne smije imati samo izrugivanje, već mora, u podtekstu, odavati neku snagu ili vrlinu. Najčešće su to vicevi u kojima završnica nije u kojoj je netko ispao glup, lijen ili škrt, već takva gdje je protagonist ispao lukav, pronicljiv ili vrijedan.

„Židov sam preživi brodolom i završi na pustom otoku. Nakon par godina stižu spasioci,

a on je u međuvremenu izgradio sebi kuću, filmski studio, banku, restoran i dvije sinagoge. Spasiocima je jasno sve osim sinagoga, a on objašnjava:

- *Ovo je sinagoga gdje obavljam molitve, zahvaljujem se svevišnjem...*
- *A druga?*
- *To je ona u koju NIKAD ne idem!“*

Poanta vica su podjele u narodima karakteristične za apsolutno svaki narod na Zemlji. Međutim ono što vic stvarno radi je da uzima predrasude (Židovi i Hollywood, Židovi bankari) i pretvara ih u snagu (filmski studio u netaknutoj prirodi!, prva banka na mjestu filmova koji zahtijevaju veliki novac!, prvi restoran gdje će dolaziti bogati glumci!) i na taj način naglašava pozitivne strane protagonista kao Židova.

Židovske su nam viceve, predstavili (i ispričali) naš beogradski prijatelj Brane Popović i naš počasni predsjednik Darko Fišer. Premda se tema viceva ne čini pretjerano ozbiljnom, Brane je svoju ulogu pripovjedača i „vic-mahera“ shvatio vrlo ozbiljno. Njegovi su vicevi započinjali sa pojašnjenjem nekog aspekta židovstva nakon čega bi slijedio i vic u kojem bi predmetni aspekt igrao ključnu ulogu.

Ponekad bi pojašnjenje prije vica narušilo samu dinamiku vica i umanjilo njegov efekt, međutim, gledatelji su, u čekanju jednog po jednog vica, i nesvjesno dobili mini predavanje o različitim aspektima iz židovske kulture i vjere, od jarmulke do molitve za pokojnika. Ovo se pokazalo kao nevjerovatno efikasna metoda. Slušatelji bi, u očekivanju humoristične poslastice, napeto pratili Branu Popovića kako im pojašnjava židovske obiteljske odnose, molitveni šal, odnos Židova sa svevišnjim na razini pojedinca i brojne druge teme, naučivši o samom židovstvu mnogo više nego da su sami istraživali ili slušali neko standardno poučno predavanje.

Mnogo je datuma koje obilježavamo i pripadajućih momenata iz naše povijesti tragičnog karaktera (Jom Hašoa). Toliko ih je da smo našli način obilježavanja izvlačenjem pozitivnih trenutaka iz tragedija (Dan USTANKA u Varšavskom getu, Dan IZLASKA iz Egipta...). Vicevi su naš način nošenja s bremenitom povijesti, naš način zadržavanja identiteta, naš način čuvanja tradicije. Darko Fišer i Brane Popović podsjetili su nas na ovu važnu ulogu viceva u židovstvu i usput dobro nasmijali.

Damir Lajoš

Izložba učeničkih radova „Lea i Oleg“

Do realizacije ove izložbe došlo je potpuno slučajno. Naime, prilikom dogovora oko članka za prošli broj Menore, Đurđica Radić, profesorica hrvatskog jezika i književnosti u Medicinskoj školi Osijek, upitala me želim li u Menoru, uz članak o aktivnosti koju su imali uz Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta, staviti i poneku fotografiju radova, koje su učenici napravili nakon što su pogledali filmove *Lea i Darija* i *Posljednji dječak iz Auschwitza*. Kada sam vidjela kakve izvrsne radove su napravili ti mladi ljudi, učenici 4. f razreda Medicinske škole Osijek, bila sam sigurna da ih želim prikazati široj publici u Mjesecu židovske kulture. Tako smo dogovorili izložbu *Lea i Oleg*, koja je 7. rujna prikazana u Židovskoj općini Osijek.

Na otvaranju izložbe, učenica Klara Janček objasnila nam je zašto je važno učiti o Holokaustu: „Mi smo maturanti, neki u našem razredu nisu još punoljetni, volimo se zabavljati, imamo mnoge snove i vrlo smo ambiciozni. Mislimo da je cijeli svijet naš i da možemo sve. Veseli smo, ali smo i zabrinuti. Svjesni smo kako živimo u vrlo izazovnom

vremenu. Prepoznamo znakove oko nas koji su simboli netrpeljivosti i znamo da ih samo korak dijeli do mržnje. Nekad prema Romima ili Srbima, nekad prema migrantima ili muslimanima, nekad prema homoseksualcima. Ne želimo da se bilo kojoj skupini ljudi dogodi ono što se dogodilo židovskom narodu. A njima se to nije dogodilo jednom, njih su progonili na puno mjesta, u različitim vremenima. I zato mislimo da u školi o tome treba puno govoriti. Sve počne s prozivanjem, pa krenu stereotipi i propaganda koji nam mijenjaju mišljenje o toj skupini ljudi. Zatim se toj skupini malo po malo uskraćuju neka prava, pa ih se malo po malo izolira, a tada mržnja toliko naraste i ta je skupina kriva za sve – za porast cijena, za inflaciju, za nestašicu hrane. Predrasude vode diskriminaciji, slijedi izdvajanje i isključivanje, a Židovi su u Drugom svjetskom ratu doživjeli i proces potpunog uništavanja.

U školi učimo o ratovima, o potrebi tolerancije i solidarnosti, učimo da je povijest

učiteljica života, a onda dođemo kući i na vijestima gledamo prizore novog velikog sukoba. Događaji u Ukrajini nas brinu i pitamo se jesmo li svi mi danas u Trećem svjetskom ratu? U društvu u kojem svakodnevno pratimo afere političara, u zemlji u kojoj vlada korupcija, u državi gdje se migranti malo po malo optužuju za sve, mi mislimo da treba učiti o Holokaustu. Da se prepozna, da djelujemo na vrijeme, da spriječimo najgore. To je najstrašnija stranica ljudske povijesti, ne smijemo prestati podsjećati na te strahote s

ciljem da se one ne ponove. Svatko od nas je odgovoran, postoji i grijeh nečinjenjem. Ako vidimo zlo i mirno prođemo pored njega jer se to nas ne tiče – krivi smo. Svaki čovjek može nešto napraviti, mi smo napravili ovu izložbu radova.“

Učenica Rafaela Rudić rekla nam je nešto više o inspiraciji za same radove: „Ovim našim radovima dana 27. siječnja 2023. godine u Medicinskoj školi Osijek obilježili smo Dan sjećanja na žrtve Holokausta. Dobili smo zadatak pogledati film i napraviti neku našu refleksiju na ono što smo vidjeli. Jedna skupina odlučila je pogledati igrani film Branka Ivande *Lea i Darija*, a druga se odlučila za dokumentarni film *Posljednji dječak iz Auschwitza*. Lea Deutch bila je mlada glumica zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta, mnogi su je nazivali čudom od djeteta i uspoređivali ju sa Shirley Temple. Započela je s glumom u kazalištu već s pet godina, očekivala ju je sjajna karijera, no njezino židovskog podrijetlo bilo je kobno i ona je u svojoj šesnaestoj godini, s mlađim bratom i

majkom, poslana u Auschwitz. Umrla je na putu, u stočnom vagonu, u groznim uvjetima. Bili smo šokirani ovom pričom i načinom kako je završio njezin život. Druga skupina pogledala je dokumentarni film o Olegu Mandiću, koji je sa samo 11 godina završio s mamom i bakom u logoru Auschwitz. Ondje je doživio sve strahote nacizma, no nije izgubio nadu i optimizam. Bio je posljednji logoraš koji je napustio taj zloglasni logor. U filmu svjedoči o tim nesretnim vremenima i podsjeća da se zlo uvijek može vratiti te da novi naraštaji moraju znati što se događalo u Europi tijekom Drugog svjetskog rata. Lea je stradala, Oleg je imao sreće. Ovo su naši radovi koji pokazuju naše misli i osjećaje. Bili smo šokirani, zbunjeni i uplašeni, ali nadamo se da ćete iz ovih radova vidjeti da mi ne želimo svijet proganjanja i mržnje, želimo svijet suradnje i zajedništva svih ljudi.“

Nadajmo se da će ova izložba i nastavnike drugih škola potaknuti da sa svojim učenicima obrađuju značajnu temu Holokausta.

Nives Beissmann

Sjećanje na Alberta Einsteina

U sklopu Mjeseca židovske kulture 2023. u prostorijama Židovske općine Osijek, održano je predavanje o velikom naučniku, najvećem fizičaru na svijetu, dobitniku Nobelove nagrade, simbolu genijalnosti, velikom misliocu, humanistu, pacifistu, cionistu, slobodoumnom čovjeku širokih shvaćanja – Albertu Einsteinu. Predavanje je održao počasni predsjednik naše Općine, profesor Darko Fischer.

Pri dogovaranju oko predavanja Darko Fischer nam svaki put ponudi nekoliko tema na izbor. Einstein je uvijek bio među njima, no nekako do sada nije došao na red. Kako kažu da se sve događa s razlogom, pretpostavljam da je razlog bio taj što je Einstein čekao svoje vrijeme, a ima li boljeg trenutka od onoga kada je tema Mjeseca židovske kulture upravo *Sjećanje*. Tako smo se te prekrasne večeri 7. rujna u prepunoj dvorani naše Općine, sjetili Alberta Einsteina, njegovih dostignuća, izjava i

mudrih misli, saznali neke informacije koje možda nismo znali, ponovili one koje smo već više puta čuli te se nasmijali uz nekoliko anegdota iz Einsteinovog života.

Prisjetili smo se nekih osnovnih informacija iz Einsteinovog života: rođen je 14. ožujka 1879. godine u Ulmu, u Njemačkoj. Mladost je provodio u Münchenu, Italiji i Švicarskoj, gdje je u Zürichu završio Tehnički studij. 1900. godine je diplomirao i zaposlio se u Uredu za patente u Bernu. 1905. godine objavio je posebnu teoriju relativnosti, 1906. doktorirao u Zürichu, a nakon nekoliko godina, 1916. objavio opću teoriju relativnosti. 1921. godine dobio je Nobelovu nagradu za objašnjenje fotoelektričnog efekta.

Od 1914. Einstein je živio i radio u Berlinu. Po dolasku nacista na vlast u Njemačkoj 1933. godine, emigrira u SAD. U Njemačkoj mu je oduzeta sva imovina i obezvrjeđuje se njegovo djelo, a on se odriče

njemačkog državljanstva. Na početku Prvog svjetskog rata odbio je potpisati deklaraciju njemačkih učenjaka koji su se složili s ulaskom Njemačke u rat. Na njegovo upozorenje da bi Nijemci mogli načiniti atomsku bombu, u SAD-u su 1939. godine započeli istraživački radovi za proizvodnju takve bombe. Poslije se Einstein uporno borio protiv primjene tog oružja.

Saznali smo i neke osobitosti Einsteinovog razmišljanja: „Prividno jednostavan način razmišljanja dovodi do razumljivih objašnjenja složenih problema“. Einstein je smatrao da država treba služiti ljudima, a ne obrnuto; bio je sklon socijalizmu, a ne kapitalizmu; smatrao je da u obrazovanju treba pobuditi interes za istraživanje.

Einstein je bio veliki humanist; bio je protivnik militarizma, branitelj ljudskog dostojanstva, zaštitnik obespravljenih, pobornik neovisnosti znanosti o politici, protivnik dominacije države i protivnik upotrebe atomskog oružja. Smatrao je da oružje za masovno uništenje treba biti pod kontrolom

„opće svjetske vlade“. Bio je i veliki cionist; smatrao je da cionizam unaprjeđuje židovstvo, ali da treba postojati zajednička židovsko-arapska država. Govorio je da biti Židov sa sobom nosi veliku odgovornost, ne samo prema svojoj zajednici, nego i prema čovječanstvu u cjelini.

Na ovom zanimljivom predavanju podsjetili smo se i da je 2005. godina bila proglašena Svjetskom godinom fizike, u čast stote godišnjice Einsteinove teorije relativnosti i pedesete godišnjice njegove smrti. Einstein je naime preminuo 18. travnja 1955. godine u Princetonu u New Jerseyju, u Sjedinjenim Američkim Državama.

Cjelokupno predavanje bilo je u vedrom duhu i ugodnoj atmosferi, što je i inače karakteristika Darka Fischera, koji je još jednom pokazao da može napuniti dvoranu. Posebno nam je drago što je na predavanju bilo mnoštvo mladih ljudi, čiji interes nam daje nadu za budućnost.

Nives Beissmann

Sjajni umovi u tragičnom stoljeću

Kako drugima dočarati svoj vlastiti pogled na osobe koje nas inspiriraju? Kako dočarati vlastito divljenje, osobito kada je riječ o osobama za koje drugi ponekad nisu ni čuli? Promislite li na trenutak koje osobe biste vi izdvojili za predstavljanje drugima, vjerujem da će se većina složiti kako to nije laka zadaća. U tome je pak uspjela splitsko-zagrebačka psihologinja Ana Boban Lipić koja je 8. rujna 2023. na Filozofskom fakultetu održala inspirativno predavanje pod nazivom *Sjajni umovi u tragičnom stoljeću: sjećanje na Židove koji su oblikovali 20. stoljeće*.

Profesorica Boban Lipić obogatila je Mjesec židovske kulture otvaranjem vidika prema brojnim važnim osobama židovskog porijekla koje su ostavile trag u našem suvremenom svijetu. Osvrnula se na živote desetak osoba koje joj predstavljaju izvor divljenja i trajnu inspiraciju kako u osobnom, tako i u profesionalnom životu. Bilo je tu osoba iz područja glazbe, filma i književnosti, ali i dosta znanstvenika: kemičara, fizičara, biologa i psihijataru. Uz detalje iz njihovih biografija, predavačica je također podijelila s okupljenima i anegdote o tome kako i kada su navedene osobe postale dijelom njenog svijeta.

Može se reći da su pojedini *sjajni umovi* šire poznati hrvatskoj javnosti, dok je dio njih uglavnom nepoznat, osim za osobe istovjetne struke. Upravo ta kombinacija poznatog i nepoznatog postigla je da posjetitelji predavanja nauče nešto novo. Na tragu toga, pozivamo i vas čitatelje da dodatno istražite imena koja slijede, pogotovo ako niste bili na predavanju.

Početak predavanja bio je rezerviran za dvojicu umjetnika, jednoga s nesretnom, jednoga sa sretnom sudbinom. Primjer nesretne sudbine je litvanski tinejdžer Yitskhok Rudashevski, zatočenik geta u Vilniusu, koji je u getu pisao i bilježio sve što ga okružuje, otkrivajući pritom neosporan spisateljski talent. Rudashevski je nažalost ostao primjer osobe koju je Holokaust spriječio u ostvarivanju svog punog potencijala.

Drugi umjetnik bio je Leonard Cohen koji je imao sreću da je 1930ih rođen u Kanadi. Cohen je široj javnosti poznat po svojim introspektivnim pjesmama, pri čemu su mnogi tek na predavanju saznali da je njegova *Dance Me to the End of Love* zapravo inspirirana Holokaustom. Grad Vilnius također je poslužio kao poveznica između dvojice umjetnika, budući da u glavnom litvanskom gradu od 2019. stoji spomenik Cohenu.

Na popisu sjajnih umova našla se i Barbra Straisand, jedna od komercijalno najuspješnijih umjetnica show businessa, ali i jedna osoba porijeklom iz Osijeka – Branko Lustig. On je bio primjer osobe koju je predavačica imala priliku i osobno upoznati, i to na zagrebačkom Festivalu tolerancije, kamo je redovito vodila svoje srednjoškolce.

Ostale osobe na popisu sjajnih umova bili su nezaobilazni Albert Einstein, zatim još jedan fizičar Richard Feynman, poznat po inspirativnim predavanjima i brojnim knjigama koje su postale popularne u široj javnosti. Profesorica Boban Lipić također je predstavila američku pravnicu Ruth Bader Ginsburg, biokemičara Ernsta Borisa Chaina, kao i znanstvenicu Rosalind Franklin o kojoj je nedavno napravljen i mjuzikl u New Yorku. Na popis je dospio i Jonas Salk, američki liječnik i mikrobiolog koji je razvio prvo učinkovito cjepivo protiv dječje paralize, pri čemu cjepivo nikada nije patentirao, omogućivši time njegovu dostupnost diljem svijeta. Popis sjajnih umova dopunila su i dvojica psihijataru – Viktor Frankl te otac psihoanalize Sigmund Freud.

Osim što su svi *sjajni umovi* bili vrlo uspješni u svome području, mnogi su svojim djelovanjem inspirirali daljnje stvaralaštvo, bilo u svijetu znanosti ili kroz stvaranje filmova i knjiga. Knjige i filmovi o njima vjerojatno mogu inspirirati i vas, zato preporučujemo da malo i sami dodatno istražite ove značajne ličnosti 20. stoljeća.

Tomislav Vuković

Turnir u šahu osvojio Hinko Cajzler

U subotu 9. rujna 2023, u šahovskom domu Zrinjevac odigran je 3. brzopotezni šahovski turnir nacionalnih manjina u 7 kola. Šahisti iz pet manjinskih udruga odigrali su zanimljiv turnir na kome su u samoj završnici čak četvorica igrača podijelila prvo mjesto sa 4,5 boda, te se poredak odlučivao dodatnim

kriterijima: međusobni susret, veći broj pobjeda i rezultati između prve četvorice. Turnir je organiziran u sklopu manifestacije Mjesec židovske kulture 2023., a rezultat je suradnje Židovske općine Osijek i Osječkog šahovskog saveza. Pobijedio je majstorski kandidat Hinko Cajzler, član Židovske općine, s 4,5 osvojena boda. Drugo mjesto zauzeo je majstorski kandidat Duško Vernački sa 4,5 boda, također iz Židovske općine, a treće prvokategorik Zvonko Horvat, član slovenskog kulturnog društva Stanko Vraz, također sa 4,5 boda.

Voditelj turnira bio je Zvonko Horvat. Poredak na turniru: 1. Hinko Cajzler (4.5), 2. Duško Vernački (4.5), 3. Zvonko Horvat (4.5), 4. Srećko Kovačević (4.5), 5. Zdenko Friedrich (4), 6. Siniša Vranjković (3), 7. Ante Sesar (2.5), 8. Gordijan Ćirović (0.5), 9. Živko Đukić (0 bodova).

Zvonko Horvat

Tjedan i jedan dan

U sklopu Mjeseca židovske kulture, u subotu 9. rujna 2023. godine u kinu Urania, prikazan je izraelski film *Tjedan i jedan dan*, tragikomedija iz 2016. godine.

Film je prikazan u suradnji s Veleposlanstvom Države Izrael u Republici Hrvatskoj. Redatelj i scenarist je Asaph Polansky, a u glavnim ulogama su Shai Avivi, Evgenia Dodina, Tomer Capone i Alona Shauloff.

Radnja započinje sedmog (posljednjeg) dana šive, židovskog perioda korote kada se roditelji, nakon pokopa 25-godišnjeg sina Ronija, pokušavaju vratiti normalnom životu. Majka i otac različito, svatko na svoj način, proživljavaju kraj šive i povratak u svakodnevnicu zbog prevelike boli nakon gubitka sina. Majka Vicky odlučuje se na povratak u školu gdje radi kao nastavnica,

ali otac Eyal, zaposlen kao trgovac, još uvijek nije spreman vratiti se na posao. Prilikom povratka u stvarnost doživljavaju niz tragikomičnih situacija te se ponašaju smušeno, izgubljeno i čudno.

Eyal odlazi u bolnicu u kojoj je njegov sin bio na liječenju u potrazi za dekom koja je tamo ostavljena i od jednog bolesnika dobiva vrećicu medicinske marihuane. U kući pored njih živi obitelj s kojom su se oni nekada intenzivno družili, ali su se pojavom Ronijeve bolesti druženja prorijedila, a i sinovi su im se udaljili zbog dobne razlike. Eyal nikada ranije nije konzumirao marihuanu te zamoli sina svojih susjeda da se zabave i zajedno popuše joint.

Vicky i Eyal odluče kupiti grobno mjesto pored groba svoga sina, gdje bi i oni trebali biti sahranjeni, ali Eyal zaboravi

kontaktirati groblje na vrijeme i grobno mjesto se u međuvremenu proda. U početku ga to jako ljuti, no nakon što prisustvuje molitvi gdje brat drži govor umrloj sestri, umiri ga činjenica da će ona i njegov sin počivati jedno pored drugog. Prema kraju filma naziru se pomaci u ponašanju roditelja koji shvaćaju da moraju živjeti dalje.

Film preporučam svima koji ga nisu uspjeli do sada pogledati. U svakom od nas pobudio je mnoštvo emocija i razmišljanja o tome kako bismo ovako tešku situaciju prebrodili da se u njoj i sami nađemo. Za svakog je roditelja najgore izgubiti dijete; to izaziva neizmjernu bol i neprihvatanje situacije, ali na kraju svatko mora pronaći način kako nastaviti dalje sa životom.

ŠIVA: Neposredno nakon pogreba počinje takozvano razdoblje sjedenja *šive* (hebr. *šiva* – sedam), odnosno sedam dana žalosti. Tijekom prvih sedam dana pokojnikovi ukućani su bosi, ne odijevaju novu odjeću, obavljaju samo najosnovniju higijenu, ne briju se i ne šišaju, sjede na podu ili niskim stolicama i spavaju na prostirkama na podu, bračni dodiri nisu dopušteni. U domu se hrana ne priprema, već ju donose rođaci i prijatelji, osobito simboličnu hranu tugovanja: leću i kuhana jaja. Ukućani ne primaju posjete i ne idu na proslave, te nikome ne šalju čestitke. U prvo vrijeme ne iskazuje im se sućut, jer se drži da je ožalošćeni još neutješan; kasnije se kaže: *Neka bi vas nebo utješilo*. Ožalošćeni se postupno nakon *šive* vraćaju društvenom životu.

Biljana Majnik ex Papo

Turnir u stolnom tenisu za nacionalne manjine

U nedjelju 10. rujna, u prostorijama Židovske općine Osijek, održan je turnir u stolnom tenisu za nacionalne manjine. Ove godine je bio slab odaziv, no to nije spriječilo one koji su došli na turnir da se dobro zabave. Prvo mjesto osvojio je Boris Lichtenthal, drugo

Željko Beissmann, a treće je pripalo Leonu Mariću. U turniru je sudjelovao i predsjednik Jevrejske opštine Doboj, naš dragi prijatelj, Danijel Atijas.

Željko Beissmann

Izložba o babilonskim Židovima

11. rujna 2023. otvorena je izložba o babilonskim Židovima, ostvarena uz pomoć Veleposlanstva Države Izrael u Hrvatskoj. Mnoštvo članova općine i predstavnika medija, pripremljenih za predavanje Ljiljane Dobrović koje će uslijediti, okupilo se u holu Pravnog fakulteta u Osijeku. Čak dva sata prije otvaranja izložbe okupili smo se dati izjave za predstavnike medija, a oko 17:30 počeli su pristizati i ostali posjetitelji. Izložba je sastavljena od samostojećih panela s najvažnijim informacijama o babilonskim Židovima od antike do danas.

Babilon je jedna od najvažnijih destinacija u povijesti židovstva. Ubrzo nakon doseljavanja u Obećanu zemlju, izuzev nekoliko kratkih razdoblja ujedinjenosti (npr. za vrijeme kralja Davida), postojala je podjela na Sjeverno kraljevstvo Izrael i Južno kraljevstvo Juda. Sjeverno kraljevstvo Izrael nestalo je pri asirskoj okupaciji oko 8. st. pr. n. e., kada su se predali okupatorima i naprosto asimilirali, od čega potječe legenda o 10 izgubljenih Izraelovih plemena. Južno kraljevstvo Juda, u kojem su živjeli pripadnici plemena Juda i Benjamin, pokorili su Babilonci u 6. stoljeću pr. n. e. Pod vladavinom kralja Nebukadnezara, opljačkan je i uništen Jeruzalemski hram, pri čemu je također nestao izvorni rukopis Tore, a stanovnici Jeruzalema, uključujući cjelokupnu administraciju nekadašnjeg Kraljevstva Juda poslani su u egzil. Protjerani Judejci sa sobom nose samo

ono najvažnije: knjige. Tek u babilonskom egzilu, počinju se nazivati Židovima. To je prvi put u povijesti da su istjerani iz svoje zemlje, a svejedno uspijevaju očuvati vlastiti identitet, prvenstveno kroz književnost. Osim što nose Toru sa sobom, u egzilu se aktivno bave književnošću. U ovom razdoblju nastaju psalmi (koji i dandanas ostaju aktualni pa ih tako uglazbljuju Bonnie M. "By the rivers of Babylon" i Leonard Cohen "By the river's dark") i uređuju se mnoge druge knjige koje su kasnije postale sastavnim dijelom Tanakha.

Valja imati na umu da je Babilon bio New York onoga vremena, glavni grad moćnog Babilonskog Carstva, grad koji nikad ne spava, s veoma aktivnim životom i obiljem proizvoda koji u Kraljevstvu Juda nikad nisu bili dostupni. Judejci, koji se počinju nazivati Židovima, imaju pristup boljoj hrani i kulturnim sadržajima nego ikad, pa ipak, oni su dubinski nesretni. Rabinska književnost navodi da su Židovi u babilonskom egzilu bili nezadovoljniji nego tijekom egipatskog ropstva. Premda su u Egiptu bili robovi koji su obavljali teške fizičke poslove i jedva imali dovoljno hrane za preživjeti, nisu znali za bolje, niti su bili formirani kao narod. Jednom kad su navikli imati svoju državu, njihova sreća postala je usko vezana uz njihov identitet. U Babilonu su imali dobre uvjete života, pristup hrani, smještaju i većem obilju nego ranije, pa ipak, bili su nezadovoljniji nego ikad. Njihova bol bila je emocionalna, vezana uz gubitak domovine. Koliko god život u Babilonu bio udoban, oni su tamo ostali stranci, neuklopljeni u društvo, građani drugog reda. Nisu imali mogućnost ostvarenja sebe i svog identiteta na način kako su to mogli u svojoj državi. Premda su im osnovne potrebe zadovoljene, ostaju težiti za nečim višim, shvaćajući da bi se radije odrekli udobnosti samo da bi mogli u potpunosti ostvariti svoje individualne i kolektivne težnje.

Babilonski egzil traje 70 godina, nakon čega Perzijanci pokoravaju Babilonsko Carstvo i okončavaju egzil. Veći dio Židova vraća se na

teritorij Jude, koja dobiva veliki stupanj autonomije unutar Perzijskog Carstva. Relativno gledano, razdoblje Perzijskog Carstva bilo je povoljnije za židovsku zajednicu od grčkog i rimskog razdoblja. Negativan događaj koji se vezuje uz Perzijsko Carstvo, ali ipak ima pozitivan ishod, je radnja knjige Ester.

Perzijanci nakon okončavanja egzila oko 538 g.pr.n.e. dopuštaju izgnanim Židovima da se vrate u Jeruzalem, premda neki od njih ostaju živjeti u Babilonu – i kasnije će sudjelovati u pisanju Babilonskog Talmuda. Novopostavljeni upravitelji Ezra i Nehemija organiziraju izgradnju Drugog jeruzalemskog hrama, koji će također imati veliki značaj – premda rabini navode da nikad nije dostigao razinu religijskog značaja koju je imao Prvi jeruzalemski hram. Šehina, božanska prisutnost na zemlji, nikad se ne vraća nakon što je napustila Prvi hram. Međutim, Ezra i Nehemija uspijevaju vratiti religijski život nazad u pokrajinu Judu, autonomnu cjelinu unutar Perzijskog Carstva.

Nakon Perzijanaca, Judu pokoravaju Grci i zatim Rimljani, koji nakon dugogodišnjih neuspješnih pokušaja prisiljavanja Židova na asimilaciju 70 g. n. e. pljačkaju i uništavaju Drugi jeruzalemski hram (čiji ostatak je Kotel / Zapadni zid / Zid plača) i ponovno tjeraju Židove u egzil. Premda mnogi od njih unatoč protjerivanju nastavljaju tamo živjeti, više nemaju nikakav stupanj udjela u upravljanju nad tim područjem sve do 1948. godine.

Velik broj izgnanih Židova u 1. stoljeću odlazi u Europu, Afriku, ali i u Babilon, gdje još od babilonskog egzila postoji aktivna židovska zajednica. Svoj identitet u egzilu čuvaju ponovno zahvaljujući književnosti: sa sobom nose Toru koja je nositelj kulturnog pamćenja, odnosno sjećanja na vlastiti identitet. Oni koji ostaju u Jeruzalemu, pišu Jeruzalemski Talmud, a babilonski Židovi pišu Babilonski Talmud, jednu od najvažnijih knjiga rabinske književnosti. Kad se kaže "Talmud", u pravilu se misli na babilonski, koji je veći po opsegu i

značaju; ta knjiga je nalik na enciklopediju koja sabire sva znanja tog vremena, uobličena kao komentar na Mišnu (2. st. n. e.). Rabinska književnost kolektivno se naziva Usmenom Torom jer je riječ o komentarima i dopunama pisane Tore, koje su prije svega farizejske zajednice prenosile usmenom predajom kroz stoljeća, a zapisane su silom okolnosti, odnosno, iz straha da će nositelji tih sadržaja stradati tijekom nekog progona. Na taj način, sadržaji koji su se prenosili usmenim putem postaju zapisani – riječ je o živom tekstu koji nastavlja rasti i nadograđivati se, pa se tako stoljećima i tisućljećima pišu komentari komentara. Rabinska književnost nastaje između 2. i 10. st. n. e., širi se tijekom Srednjeg vijeka, prvenstveno Centralnom Europom, a Aškenazi se uvelike oslanjaju na nju u svakodnevnom životu.

Međutim, nije riječ o zatvorenom korpusu jer i danas postoje osobe koje pišu komentare i interpretacije kako bi približili antičke sadržaje današnjoj publici – što je primarna svrha midraša, rabinskog žanra priče čija je svrha smjestiti staru priču u suvremeni kontekst. Čak i filmovi koji koriste biblijske motive i priče mogu se smatrati midrašima, na primjer, trilogija "Matrix" govori o oslobađanju od ropstva na sličan način kao Tora, čime zaključujemo da svatko ima svoj privatni Egipat od kojeg se želi osloboditi i svog Amaleka, odnosno sumnju koju mora prevladati.

Slično tomu, mnogi aspekti života babilonskih Židova u antici mogu se poistovjetiti s našom današnjicom. Također imamo ljude koji iseljavaju u zemlje s boljim ekonomskim pokazateljima, ali u inozemstvu se uvijek osjećaju kao stranci i nastavljaju patiti za svojom zemljom. Izložba pokazuje da Babilonski Židovi ostaju aktivna zajednica tijekom više tisućljeća, u novije doba također prolaze kroz zahtjevna razdoblja, a tijekom Operacije Ezra i Nehemija 1950. mnogi od njih naseljavaju se iz Iraka u novoosnovani Izrael.

Paula Rem

Miroslav Šalom Freiburger (1903. – 1943.)

S početkom rujna počeo je Mjesec židovske kulture, razdoblje izložbi, predavanja i ugodnih druženja koje cijele godine željno iščekujemo i u kojima uživamo. U sklopu te manifestacije 11. rujna, u prostorijama Židovske općine Osijek, nakon otvaranja izložbe *Babilonski Židovi – srušeni san*, predavanje pod nazivom *Miroslav Šalom Freiburger: zaboravljeno sjećanje na osječkog rabina* održala je dr. sc. Ljiljana Dobrovšak. Predavanje temeljeno na vrlo zahtjevnom skupljanju podataka, rad je od izuzetne važnosti kako za židovsku zajednicu, tako i za sam grad Osijek, kao mjesto gdje je Miroslav Šalom Freiburger, kao pomoćnik gornjogradskog rabina Simona Ungara, radio i djelovao od rujna 1929. do 1936.

Iako je po zavičajnosti djede bio iz Samobora (obitelj Freiburger na prostore Hrvatske doselila je sredinom 19. stoljeća), unatoč tomu što je rođen i školovao se u Zagrebu, a studirao u Berlinu, Dobrovšak je istaknula period od rujna 1929. do kraja 1936., kada je Freiburger živio i djelovao u Osijeku.

Miroslav Šalom Freiburger nakon mature u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu odlučuje se posvetiti rabinskom zanimanju. Studij nastavlja u Berlinu zajedno sa Cvi Rotemom, sociologom, pravnikom i židovskim aktivistom, ujedno i prvim piscem članka o Miroslavu Freiburgeru objavljenim 1973. godine u Bilten Hitahud Olej Jugoslavija. Za vrijeme studiranja, obojica su bili aktivni i u berlinskom cionističkom akademskom omladinskom udruženju *Makabeja*, s tim da je

Miroslav Šalom bio i madrih (nastavnik) u Židovskom omladinskom domu, gdje je okupljao omladinu židovskih izbjeglica iz Sjeveroistočne Europe. Tada je istovremeno djelovao i kao jedan od vođa omladinskog cionističkog pokreta u Jugoslaviji. U razdoblju od 1922. do 1924., vremenu bogatom mnogim aktivnostima među mladim naraštajima Židova, zahvaljujući svojoj komunikativnosti, okuplja mlade, podučava ih i informira kroz članke koje piše za Gideon, Židov, Haaviv i Hanoar. Zalaže se u Savezu židovskih omladinskih udruženja i radi na njegovoj homogenosti koja je bila nedostatna. Kao vrlo mlad, u Gideonu objavljuje članak *Naša zadaća* u kojem iznosi svoj misaoni i aktivistički moto kojeg će se držati cijelog života.

U članku navodi, da je „*židovski narod bez židovskog duha....da ne živi svojim životom, da nema duše...jer nije mogao da se dalje razvija, jer (raspršen u dijaspori) nije imao potrebnih uvjeta za to, zemlju svoju i normalan narodni život, no ponio je sa sobom baštinu otaca,(...) , te je mogao vjekove, i vjekove da od nje živi. Na tu je baštinu židovski narod vezao svoj život. Dok je život drugih naroda zavisao o njihovoj zemlji, židovski je narod živio od ideje, i dok drugi narodi obrađuju zemlju svoju i stvaraju nove ideje, židovski je narod obrađivao baštinu svoju, te nije stvorio novih ideja...I stoga cilj našeg rada jest: unutarinja obnova sticanjem židovskog duha, i po tome povratak židovskom čovjeku.... Preporođeni, postati ćemo novi ljudi,, jer ljude označuje njihov duh. Potpuni možemo da postanemo tek onda, kad posve normaliziramo svoj život, životom u Erec Jisraelu. Tek ćemo onda moći da postanemo zdrav dio čovječanstva, kad budemo živjeli na svojoj zemlji i u svojem duhu. Kao što je apsurd zamišljati židovstvo kao čisto vjersku stvar, kao konfesiju, kako to žele asimilanti, isto je tako apsurdno zamišljati židovstvo kao posve nacionalnu zajednicu. I jedno bi i drugo samo za sebe propalo.“*

1923. godine Freiburger postaje predsjednik Židovskog narodnog akademskog društva *Judeja*, a od 1926. do 1929. radi u

Zagrebu kao vjeroučitelj na srednjim školama i u službi Izraelitičkoj bogoštovnoj općini zagrebačkoj. Nakon toga, angažiran u Savezu cionista, postaje i pokrovitelj Literarnih sastanaka židovske omladine te prihvaća službu u Osijeku, kao zamjenik – pomoćnik nadržabina Simona Ungara.

Od tog rujna 1929. pa sve do kraja 1936. brinuo se za osječku židovsku zajednicu i nastavio držati predavanja na raznim cionističkim događanjima. Bio je profesor vjeronauka, kako na osječkim srednjim školama, tako i na židovskoj osnovnoj školi. Kao pomoćnik rabina Simona Ungara, poliglota, uglednog čovjeka širokog obrazovanja, cijenjenog judaista i poznavaoa Talmuda, istaknutog člana osječke *Lože Menora 1090* nezavisnog židovskog reda B'nei B'rit te direktora židovske osnovne škole u Osijeku, dobio je dodatno znanje i mudrost. To mu je dodatno pomoglo u narednom periodu koji je obilovao mnogim radovima o povijesti Židova i židovske kulture koje je objavljivao. Glavno djelo mu je *Molitvenik*, objavljen 1938. u Zagrebu, prvi molitvenik preveden s hebrejskog na hrvatski jezik. Iz toga proizlazi i ta njegova dvostruka pripadnost židovskom narodu i hrvatskoj kulturi. U području duhovnosti pripadnost je bila namijenjena židovskoj zajednici, a njegovi članci namijenjeni širem društvenom interesu

svjetovnog karaktera velik su doprinos hrvatskoj kulturi, a samim tim kulturnoj ostavštini Osijeka, na koju smo vrlo ponosni.

Kao duhovni vođa, Miroslav Šalom Freiburger, pravnik, doktor teoloških znanosti, publicist i pisac, prevoditelj, pod prijetnjom od nacizma, kao cionist, zagovarao je odlazak Židova u Palestinu. Aktivno se zauzimao za spašavanje članova svoje zajednice, brinuo za zatočenike ustaških logora, intervenirao kod režima NDH ne želeći napustiti Zagreb i skloniti se, već je u želji da dijeli sudbinu svog naroda nastavio spašavati Židove do sredine 1943. kada je i sam sa svojom suprugom deportiran u koncentracijski logor Auschwitz. Tamo je i ubijen odmah po dolasku zato što je prosvjedovao protiv brutalnosti i neljudskog ponašanja prema članovima njegove zajednice.

Kako je samo predavanje započelo izložbom *Babilonski Židovi – srušeni san*, tako bih završila s mišlju Miroslava Šalom Freiburgera koji je svoj, nasilno prekinut, kratki životni vijek živio podučavajući mlade i boreći se za svoj san: „Preporođeni, postat ćemo novi ljudi, jer ljude označuje njihov duh. Potpuni možemo postati tek onda kad posve normaliziramo svoj život, životom u Eretz Israelu". To je san od kojeg nikada nije odustao. San koji nikako nije srušen.

Zvonimira Peštanac

Promocija knjige "Jevrejski muzičari u Beogradu: od Balfourove deklaracije do Holokausta" Maje Vasiljević

Na Filozofskom fakultetu u Osijeku, 12. rujna održana je promocija knjige *Jevrejski muzičari u Beogradu: od Balfourove deklaracije do Holokausta* Maje Vasiljević, profesorice na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Premda su neki od nas po prvi put imali priliku osobno upoznati goste, odmah smo "kliknuli" kao dugogodišnji prijatelji. Autorica je izrazila zadovoljstvo činjenicom da je ovo prvo predstavljanje knjige u Hrvatskoj – baš danas, baš u Osijeku, baš u sklopu Mjeseca židovske kulture. Program je bio vrlo interaktivan, pa je tako formalnom dijelu razgovora uslijedilo mnogo pitanja iz publike.

O knjizi su govorili profesor Haris Dajč i autorica Maja Vasiljević, a program je moderirala judaistica Paula Rem. Rečeno je da autorica koristi muzikološki, povijesni i sociološki pristup temi židovskih glazbenika u međuratno doba. Židovi iz različitih dijelova Kraljevine Jugoslavije okupljali su se u Beogradu i doprinosili izgradnji kulture u razdoblju između dva svjetska rata. Važno je pamtiti ih i sjećati se njihovog doprinosa glazbenoj sceni Beograda.

Ova opsežna studija svakako će koristiti povjesničarima koji istražuju židovstvo na području bivše Jugoslavije, s obzirom na

pomno upotrijebljenu znanstvenu metodologiju, no ona će također, zbog lakog i tečnog stila pisanja, privući šire čitateljstvo. Knjiga je vrlo pregledna, podijeljena u precizna poglavlja, što omogućuje istraživačima lako pronalaženje traženog podatka, dok s druge strane, temeljit povijesni kontekst u početnim poglavljima omogućuje snalaženje čak i čitateljstvu kojem tema možda nije otprije poznata.

Tijekom promocije, prof. Dajč je naglasio kako židovski glazbenici u Beogradu dolaze iz različitih socio-ekonomskih pozadina. Bilo je riječi o utjecaju židovskih glazbenika na formiranje urbanih prostora u gradu Beogradu. Prof. Vasiljević govorila je o sustavnoj analizi podataka koje je pronašla o židovskim glazbenicima iz Beograda: razvrstani su prema glazbenim žanrovima, pa se tako tu našlo mnogo kantora, zbornih pjevača, izvođača klasične glazbe, ali i skladatelja te izvođača popularnih glazbenih formata.

Nakon poučnog i opuštenog razgovora, uslijedila je “slušaonica”: autorica je pustila niz

skladbi židovskih glazbenika o kojima je bila riječ, dok su se njihova imena listala na prezentaciji uz opise njihovih glazbenih djelatnosti. Cijela promocija nalikovala je prijateljskom druženju, a granica između publike i predstavljača gotovo se izgubila. Uslijedila su mnogobrojna pitanja vezana uz konkretne sudbine pojedinih glazbenika, njihove životne priče, ali i opći glazbeni izričaj.

Paula Rem

Tragovima (ne)tolerancije

Koliko puta ste prošli ulicom, a da niste znali koliko priča ona nosi? U sklopu Mjeseca židovske kulture, kao svojevrsni nastavak iz 2021. i 2022., organizirana je tura *Tragovima (ne)tolerancije*. Od suživota s drugim etničkim zajednicama do brojnih sukoba, ova tura nastoji prikazati da je antisemitizam prisutan od Srednjeg vijeka te da nije produkt Drugog

svjetskog rata. Bez obzira na napredovanje društva, nažalost, još uvijek je dio svakodnevnice u raznim aspektima.

Tura je započela na Trgu Vatroslava Lisinskog, u Tvrđi, a završila u Parku Oscara Nemona, ispred zgrade Židovske općine Osijek. Upravo je kontradiktoran početak ture u Tvrđi, s obzirom da Židovima nekada nije bio dozvoljen boravak u Tvrđi. Međutim, arheološki nalazi Murse svjedoče upravo o dugoj povijesti Židova na tom području. Prije svoje pune ravnopravnosti, ostvarene 1873., njima nije bilo dozvoljeno noćenje u Tvrđi i Gornjem gradu, već samo u lokalnim židovskim selima. U 19. st., nakon uvođenja mađarsko-hrvatskih znakova, kada su znakovi bili uništeni, krivnja je svaljena na Židove zbog čega su razbijeni prozori sinagoge.

Neočekivano je pronaći spomenik jedne religije u vjerskom objektu druge. Upravo do toga je došlo 2007. kada je, na inicijativu

Centra za međuvjersko razumijevanje iz New Yorka, postavljena Menora u dvorištu franjevačkog samostana. Svrha projekta je približiti kršćane i židove, ukazujući na njihove zajedničke vrijednosti. Menora Jom Hašoa je postavljena kao simbol svjetla te je znak pomirenja i međusobnog razumijevanja.

Na trgu Svetog Trojstva nalazi se Muzej Slavonije, koji čuva bogatu ostavštinu nekadašnjeg uglednog odvjetnika Hermana Weissmanna. Ta je ostavština ostala sačuvana zahvaljujući dr. Josipu Bösendorferu, koji je u vrijeme Drugog svjetskog rata bio ravnatelj Muzeja. Herman se nadao da će se donacijom spasiti od progona, međutim u Osijeku je ipak ostao samo godinu dana duže od ostalih.

Napustivši Tvrđu, naša sljedeće stanica bila je nekoć zvani Hitler-plac, danas poznat kao Trg kralja Petra Krešimira IV. U predratnom i ratnom vremenu, to je bilo mjesto okupljanja pripadnika čak tri fašistička pokreta: nacista, ustaša i mađarskih Strelastih križeva. Iako su svi bili pristaše sličnih ideja, među njima je vladalo nepovjerenje, a spajao ih je antisemitizam. Na Hitler-placu odvijao se progon Židova za koji su svi znali, budući da se obavljao usred dana.

Iako je spomenik u Perivoju kralja Tomislava izbljedio i dalje nosi zanimljivu priču. Do 1992. tu je stajao veliki spomenik žrtvama fašističkog terora, pod kojim su pokopane 74 žrtve. No, u vrijeme

Domovinskog rata, tadašnjim vlastima nije odgovaralo prikazivanje tog spomenika. Stoga je Branimir Glavaš izdao naređenje šefu Unikoma, bratu Tomislavu, da uz pomoć eksploziva uništi spomenik. Kako nisu bili spretni u poslu, tokom eksplozije (koja se odvila tokom okrilja noći) glava spomenika je završila na krovu susjedne zgrade, a prst je odletio i razbio prozor jednog stana.

Ukoliko biste 30-ih godina prošlog stoljeća prolazili Europskom avenijom 2, iz kuće obitelj Hankin čuli biste opuštajuće zvukove klavira gosp. Elze, a možda biste čuli i pokoji operni odlomak koji bi vježbao Makso. Obitelj Hankin pridonijela je obrazovanju mladih osječkih glazbenika te su postavili temelje na kojima će se kasnije razviti glazbena škola Franje Kuhača. Bez obzira na svoj doprinos osječkoj glazbenoj sceni, nisu mogli izbjeći deportaciju. Ne želeći da im sudbinu diktiraju nacisti, uzeli su stvar u svoje ruke i svoj život okončali cijankalijem.

Nedaleko od obitelji Hankin, živjela su dva bratića, Ivan i Ivo Korsky. Njihovi očevi, mnogo prije Drugog svjetskog rata, promijenili su svoje prezime Kästenbaum u Korsky, nastojeći se uklopiti u okolinu. Ivan biva ubijen 1941. zato što je surađivao s komunistima, a njegov bratić Ivo Korsky pridružuje se ustaškom pokretu 1935. u dobi od 17 godina, a poslije postaje dužnosnik ustaške mladeži. Iako su bili istog podrijetla, snašle su ih različite sudbine. Ivo, priklonivši se ustašama, gurnuo je pripadnike svoje zajednice u smrt. Na kraju se spasio od komunista bijegom.

Ispred Gradske knjižnice nalazi se bista jednog poznatog austrijskog književnika židovskih korijena, Sandora Friedricha Ladislausa Rosenfelda, poznatijeg kao Alexander Roda Roda. Bez obzira na to što nije iz Osijeka (Zdenci kraj Orahovice), dio života ipak je proveo u Osijeku te u New Yorku, gdje je i umro. Često je tematizirao Osijek te Slavoniju i Baranju u svojim djelima. Zbog toga, Osijek mu se zahvalio postavivši bistu upravo ispred zgrade knjižnice.

Prelaskom ceste i dolazeći do Radićeve 9, nalazimo se ispred kuće nekadašnjeg uglednog liječnika Karla Weissmanna, brata Hermana W. U toj kući Herman je imao svoj

odvjetnički ured. Karlo je vodio dispanzer tuberkuloze u Osijeku, tada najgore bolesti. Kasnije je bio suvlasnik i osnivač prvog sanatorija u Osijeku, Batory & Weissmann, koji je djelovao u nekadašnjoj vili Union, u nastavku Radićeve ulice. Za razliku od svoga brata, Karlo je uspio preživjeti Holokaust i to uz neočekivanu pomoć tadašnjeg đakovačkog biskupa. Đakovački biskup tada je bio u suradnji s vlastima koje su u to vrijeme djelovale. Ipak, Karlu je omogućio da preživi odlaskom u Jastrebarsko, gdje je do 1945. djelovao kao liječnik.

Za kraj ture, dolazimo u park Oscara Nemona, ispred zgrade Židovske općine Osijek. Zgrada je služila i kao židovska škola te je imala i dva ulaza, glavni koji vodi u školu te bočni koji vodi do prostora Općine. Ispred spomenika Humanity/Majka i dijete, koji je djelo Oscara Nemona, saznali smo tragičnu sudbinu Oscarovog prijatelja i kolege iz školske klupe, Ivana Reina. Oscar je doba Drugog svjetskog rata dočekao u Engleskoj,

dok Ivan nije bio te sreće te završava u logorima na talijanskom području. Nakon kapitulacije Italije pridružuje se partizanima, no 1943. stradava nakon što su ga ulovili ustaški vojnici. Iste su godine i njegovi roditelji deportirani u Auschwitz. Ivan je jedan od brojnih primjera ljudi čiji je život te uspješna karijera naglo prekinuta dolaskom NDH. Nažalost, gotovo ništa od njegovih radova nije se uspjelo sačuvati.

Nakon završetka ture bili smo zbilja iznenađeni novim informacijama koje smo saznali. Bili smo šokirani koliko je zapravo antisemitizam bio ukorijenjen u društvo i prije dolaska nacista na vlast. Vlasništva utjecajnih ljudi su oduzeta, karijere uništene i životi ugašeni samo zbog nećijih izopačenih ideja. Zbog toga, ture poput ove veoma su dragocjene jer nas podsjećaju na važnost čuvanja kulture svih građana našeg grada.

Amila Hasančević i Matija Karapetrić

Cipele na obali Dunava: Spomen na Holokaust i priča o preživljavanju

Sudjelovanjem na predavanju o budimpeštanskom spomen-obilježju *Cipele na obali Dunava*, učenike 8.a i c razreda OŠ „Tin Ujević“, predavač Anđelko Srđak proveo je u amfiteatru Pravnog fakulteta 14. rujna kroz veliki dio povijesti Budimpešte, no najviše kroz onaj dio koji je vezan uz židovsku populaciju te metropole. Učenici su mogli saznati kako su Židovi živjeli u Budimpešti u 19. i na početku 20. stoljeća, što se dešavalo u Budimpešti u razdoblju između dva svjetska rata, za vrijeme Drugog svjetskog rata, ali i nakon njega. Moglo se saznati kako je došlo do postavljanja spomen-obilježja koje se originalno sastojalo od 60 pari cipela, kao i zašto ih više nema toliko. Također, mogle su se čuti informacije vezane za stradanja Židova, kao i one o svim akterima tih razdoblja: zločincima, žrtvama i pomagačima.

Iako se instalaciju *Cipele na obali Dunava* može percipirati kao slikovit izraz

prirode i kulture, ona također nosi duboko emotivno i simboličko značenje u kontekstu Holokausta, jednog od najtamnijih poglavlja u povijesti čovječanstva. Ona često služi kao podsjetnik na patnje i preživljavanje milijuna ljudi tijekom tog strašnog razdoblja. Stoga *Cipele na obali Dunava* postaju moćan spomenik za sve one koji su pretrpjeli i preživjeli Holokaust. Postavljanje cipela na obalu simbolizira ne samo gubitak i patnju, već i snagu i preživljavanje ljudskog duha. Svaka postavljena cipela može predstavljati neku od tih sudbina i priča koje se ne smiju zaboraviti. Ova tradicija također služi kao podsjetnik na važnost obrazovanja i sjećanja kako bi se spriječilo ponavljanje sličnih užasa u budućnosti. Lekcije koje donosi Holokaust o

toleranciji, ljudskim pravima i suosjećanju trebaju biti usađene u kolektivnoj svijesti kako bi se osiguralo da se ovakva tragedija nikada više ne dogodi. Dakle, *Cipele na obali Dunava* nisu samo umjetnički izraz, one su također duboko emotivni spomenik Holokaustu, podsjetnik na snagu ljudskog preživljavanja i potrebu da se svijet nikada više ne suoči s takvim strašnim događajima. Ovo simboličko spomen-obilježje čini da bolje razumijemo prošlost i izvlačimo važne lekcije za budućnost. Učenici su po povratku na nastavu povijesti dali usmeni osvrt na predavanje te pokazali veliki interes za temu Holokaust koja je prema Kurikulumu nastavnog predmeta Povijest uvrštena u 8. razred.

Helena Sakoman

Film „Savršen“

U sklopu Mjeseca židovske kulture 2023. u kinu Urania 16. rujna prikazan je dokumentarni film *Savršen* (Mushlamim) iz 2020. godine, redatelj Yaniva Segalovicha.

Asaf je glavni urednik u televizijskoj industriji, osoba je s invaliditetom i kreće na putovanje da bi se susreo s drugim osobama s invaliditetom, saslušao njihove priče o tome kako su nastradali te kako se s tim nose, sve s ciljem prihvaćanja vlastitog invaliditeta. Susreće se s nekoliko osoba s invaliditetom koje iskreno govore o tome kako se osjećaju, na koje prepreke nailaze u svakodnevnom životu,

predrasudama okoline, i energiji koju moraju uložiti kako bi svoj život učinili kvalitetnim.

U filmu se najviše susrećemo s osobama s paraplegijom i tetraplegijom koje su posljedica neke traume, ali i s nekoliko osoba koje su rođene s invaliditetom.

U većem broju slučajeva to su bili zdravi ljudi koji su nakon pada, prometne nesreće ili sličnih nezgoda ostali vezani za invalidska kolica i morali se naviknuti na novi stil života. Prije trauma bavili su se sportom, planinarili, živjeli punim plućima, a onda su odjednom bačeni u drukčije živote.

Zaposlena sam u udruzi osoba s invaliditetom i čula sam puno sličnih priča. Svakodnevno se susrećem s osobama s invaliditetom, postali su dio mog života i u filmu sam prepoznala puno situacija u kojima su se i oni našli.

U sklopu jednog našeg projekta snimljen je kraći film koji je prikazan učenicima osnovnih škola u kojemu osobe s invaliditetom pričaju vlastite priče vezane za nastanak invaliditeta te ih upozoravaju da budu pažljivi, da im se trauma ne dogodi.

Ono o čemu ljudi često ne razmišljaju je da se trauma može dogoditi svakome od nas i

da moramo voditi računa o tome da kao društvo, a i kao pojedinci omogućimo kvalitetan život osobama s invaliditetom. Ranije nisam primjećivala prepreke pri kretanju kroz grad, nedostatak rampi i neprilagođene prostore za ulazak kolicima ili s nekim drugim pomagalicama, a danas ih primjećujem na svakom koraku. Važno je prihvatiti osobe s invaliditetom i shvatiti da imaju potrebe poput zdravih ljudi, ali im je za neke stvari potrebno puno više vremena i pomoći.

Osobe s invaliditetom ne žele da ih se sažaljeva i znatiželjno pogledava. Važno je obraćati se osobama s invaliditetom, a ne

njihovoj pratnji, a pomoć im treba pružiti kad one to traže i na način na koji vam one kažu.

Upoznala sam puno osoba s invaliditetom koji vode vrlo kvalitetan život, putuju, prisutni su na društvenim događanjima, imaju divne obitelji, supružnike i djecu.

Nadam se da je ovaj film nekima proširio vidike i da su kroz priče osoba s invaliditetom shvatili da su oni ljudi koji imaju iste želje i potrebe kao i oni zdravi i da im treba pomoći da se kvalitetno uključe u društveni život.

Biljana Majnik ex Papo

Roš Hašana 5784.

Novu 5784. godinu Židovska općina Osijek proslavila je u Kneževim Vinogradima, uz program Dana baranjskog Bauhauusa, koji je ove godine posebnu pozornost posvetio Otti i Ottu Berger, bratu i sestri židovskog podrijetla iz Zmajevca, zbog čega se program izvrsno uklopio u Mjesec židovske kulture. Ovogodišnji doček proveli smo s dragim ljudima, prijateljima, suradnicima i članovima drugih nacionalnih manjina. Hrvati, Srbi, Mađari, Nijemci, pa čak i Nepalci pridružili su se našoj proslavi, zbog čega nam je posebno drago. Družili smo se od jutra do večeri, prateći bogat program od predavanja Antonije Mlikote o bratu i sestri Berger, preko osvrta na značenje Roš Hašane i ideju *tikun olam* (popravljanje svijeta), Filozofske šetnje Zrinke Vukojević-Tomašić tijekom koje smo razgovarali o

konceptu sreće, pa do nadrealnog koncerta Kontra kvarteta, slovenskog klezmer benda s kojim već drugu godinu uspješno surađujemo. Novu godinu započeli smo uz čobanac i fiš, jer nije slatko ako nije slano, ali i bogat kulturni program.

Ljubazni domaćin Vasilije Vranić dočekao nas je sa širokim osmijehom kao i uvijek, a cjelodnevni program za nas započeo je već u 11:30, predavanjem Antonije Mlikote o bratu Ottu i sestri Otiliji Berger, židovskim dizajnerima rođenim u Baranji. Otilija, koja je kasnije svoje ime skratila u Otti (1898.-1944.), poznata je dizajnerica čija je velika umjetnička inspiracija pri kombiniranju uzoraka tkanine bio baranjski pejzaž. Bila je studentica, a kasnije i voditeljica u njemačkoj umjetničkoj školi Bauhaus. Unatoč slušnom hendikepu, izvrsno je funkcionirala i obrazovala se na čak trima jezicima, njemačkom, mađarskom i pomalo hrvatskom, a njezin je umjetnički rad ostavio veliki utjecaj na mnoge dizajnere tog vremena. Pod svojim imenom patentirala je nekoliko posve novih načina krojenja i kombiniranja materijala. Nakon zatvaranja Bauhauusa uslijed dolaska Hitlera na vlast, Otti je u Berlinu pokrenula vlastitu dizajnerski atelje *Otti Berger Atelier für Textilien*, koji je surađivao s mnogim značajnim njemačkim i švedskim dizajnerskim firmama tog vremena. Vrlo svjesna jedinstvenosti svog dizajna, sve

modne kreacije označavala je stiliziranim prikazom njezinih inicijala pisanih malim slovima "o.b.". Dakako, nacistima nije bio važan Otilijin umjetnički rad: kao Židovka i osoba s hendikepom, nije uspjela preživjeti Holokaust. Otilijin brat Otto Berger također se bavio dizajnom i tekstilom. Živio je u Pragu veoma slobodnim životom, no srećom uspio je preživjeti Holokaust. Nakon rata, nastavio je sudjelovati u kulturnom životu Baranje. Premda su Otti i Otto oboje bili značajni, fokus se često stavlja na Otti, žrtvu Holokausta, ali posljednjih se godina vodi računa o tome da Ottin i Ottov doprinos ostane ravnopravno zabilježen.

Predavanje se odvijalo u ugodnoj hladovini pored bazena u Kneževim Vinogradima, mjestu gdje smo se zasigurno već mnogo puta okupali, a sada nam to nije bilo potrebno jer su sadržaji bili dovoljno osvježavajući; uz hladnu limunadu, s pogledom na vodu i višeslojni obzor trave i žita koji su brat i sestra Berger imali priliku promatrati odrastajući u Baranji, dan je započeo obećavajuće. Uz bazen također je bila postavljena izložba o Ottu i Otti; činjenica da je panele nekoliko puta odnosio vjetar te su gotovo pali u bazen nasmijala nas je, ali i natjerala okupiti se i zajedničkim ih snagama podignuti nazad. Poslije predavanja, odužio se razgovor o Bergerima i Krausima (Kraus je bilo djevojačko prezime majke) iz naše okoline, čime smo pokušavali dokučiti je li tko od nas možda rodbinski povezan s obitelji poznatih baranjskih dizajnera.

Program se nastavio u restoranskom dijelu iz kojeg smo nastavili promatrati zeleni pejzaž, ali smo imali izvrstan pogled i jedni na druge jer su stolovi bili spojeni. U drugom dijelu programa, otvorio se intelektualni prostor koji će se nastaviti popunjavati i tijekom filozofske šetnje. Povala se spontana diskusija o značenju Roš Hašane, židovske Nove godine, kojom se ne slavi samo nastanak svemira, već i stvaranje čovjeka, koji ima posebnu svrhu na svijetu. Dok je kršćanski fokus činiti dobro radi individualne nagrade u raju, židovstvo također vjeruje u raj, ali ga ne smatra previše relevantnim. Za Židove, fokus je upravo na Zemlji, aktivno raditi da bi svijet bio

boljim mjestom. Svaki čovjek ima svoj *tikun olam*, svrhu koju mora ispuniti za vrijeme života, a ako ne uspije, mora se reinkarnirati ("gilgul") nekoliko puta dok ne ispuni što mu je predodređeno. Roš Hašana je razdoblje kada jedemo slatku hranu – šipak, jabuke umočene u med – ali je to i doba preispitivanja jesmo li u prošloj godini ispunili što smo trebali. U židovskoj teozofiji, anđeli ("melakh" = glasnik, prijenosnik poruke), su administrativni djelatnici koji bilježe sve aktivnosti iz prethodne godine. Za svaku osobu vodi se evidencija toga što je trebalo obaviti i što se uspjelo obaviti, na temelju čega se donosi odluka hoće li osoba preživjeti sljedeću godinu. Svaka Roš Hašana za Židove je slatka, jer označava novi početak i mogućnost ostvariti ono što u prethodnoj godini nismo uspjeli, ali i tjeskobna, jer se pitamo je li nam uopće odobren "produžetak". Roš Hašana znači "glava godine": na taj dan razmišljamo, prisjećamo se svojih obveza iz prethodne godine te donosimo plan za sljedeću. Na Jom Kipur, deset dana nakon Roš Hašane, postom izražavamo svoju zahvalnost što smo dobili novu priliku da ispunimo sve što nam je važno.

Diskusije koje su započele uslijed razgovora o Roš Hašani nastavile su se i daljnjim programom. Ugodno sam se iznenadila ustanovivši da će Filozofsku šetnju voditi moja nastavnica filozofije iz Jezične gimnazije, Zrinka Vukojević-Tomašić. Podijelila nas je u tri skupine: Glazba, Knjiga i Serije, prema tome tko više voli koji medij, te smo u šetnji do sjenice razgovarali o konceptu sreće. Prema Maslowu, sreću možemo dostići kroz samoostvarenje pošto su osnovne biološke potrebe zadovoljene. Razgovaralo se je li važniji proces ili destinacija, je li veća sreća u početku ili u završetku neke destinacije. Sudionici diskusije naveli su da sitnice iz svakodnevice donose radost, ali ne i dugotrajnu sreću, koja se postiže tek dolaskom na željeni cilj, nakon čega slijedi opuštanje. Zaključili smo da, iako proces nosi određenu vrijednost, sreća nije u težnji već u dostizanju cilja, odnosno u osjećaju olakšanja i ispunjenosti pošto je cilj postignut, a nova godina je nova prilika za ostvarenje cilja.

Nakon ispunjavajuće i opuštajuće Filozofske šetnje, uslijedio je završni dio programa, koncert Kontra kvarteta iz Maribora. Ovaj bend dobro je poznat članovima Židovske općine, koji su ga imali prilike slušati i tijekom prošlogodišnjeg Mjeseca židovske kulture. Danijel Marinič na harmonici, Vesna Čobal na violini, Petar Marić na gitari, Branko Smrtnik na kontrbasu i Domen Marn na klarinetu oduševili su publiku izvanrednim glazbenim umijećem. Sjedeći u ugodnoj hladovini baranjskih dolina uz žubor vode s bazena, svi smo se naježili, ne zbog laganog strujanja

vjetra, već zbog emocija koje je potaknula glazba; klezmer glazba u židovstvu ima dugotrajnu tradiciju, naši preci su slušali ove note stoljećima prije nas.

Premda ne znamo što nas čeka u novoj godini, iskreno se nadamo da je nebeska administracija prevagnula u našu korist. Ako je suditi prema našoj proslavi Roš Hašane, onda nema sumnje da je tako: godinu smo započeli slatko, uz članove naše zajednice, s vjerom da će cijela godina biti slatka.

Paula Rem

Gdje živi sjećanje?

Osim u pričama ili na fotografijama, sjećanje živi i kroz umjetnost. Katkada nas vraća u davna i prošla vremena, baletne dvorane ili pejzaže, a katkada podsjeća na prolaznost života ili ljubav. Stoga smo nadahnuti temom sjećanja ove godine svoju kreativnost izražavali kroz slikanje portreta po sjećanju.

Sjećanje kao inspirativni motiv umjetnike je kroz povijest poticao na stvaranje najraznovrsnijih radova kojima se divimo i dan danas, a prenositelji su snažne poruke poput Picasove Guernice. Da umjetnost progovara o različitim temama na izvoran i originalan način, možemo iščitati i kroz poruku koju Picasso šalje odlukom da se slika ne izloži u Španjolskoj dokle god se ne uspostavi demokratska vlada.

Sjećanje je važan dio identiteta svakog pojedinca, ali i kolektiva. Stoga smo u uvodnom dijelu radionice zaplovili kroz vlastita sjećanja kako bismo izdvojili osobu koja je na nama (svakom polazniku individualno) ostavila trag. Kako bismo sve to pretočili u likovnost poslužili smo se akvarelom koji je posebno zanimljiv zbog svoje lazurnosti i nježnog prekrivanja slojeva u gradnji kompozicije portreta. Jedini izvor informacija bilo je sjećanje, nismo koristili vizualne predloške poput fotografija. Nastali su zanimljivi akvareli koji su pričali priče obitelji, djetinjstva, mladosti i odrastanja.

Druga radionica bila je namijenjena djeci, koja se s tehnikom akvarela ne susreću često te im je stoga ova radionica bila jako zanimljiva. Također ih je i tema zainteresirala, pa budući da su pojedinci načinili i po nekoliko radova, možemo zaključiti da je bilo i vrlo produktivno.

Tradicionalna suradnja Muzeja likovnih umjetnosti i Židovske općine Osijek prezentira sudionicima dijalog u kojem se komunicira kroz umjetnost. Veselimo se svim budućim projektima i suradnjama kroz koje ćemo izgrađivati novu publiku i pronalaziti zaljubljenike u likovnost.

Kristina Delalić-Vetengl

Radionica izrade hamse u Vinogradcima

Ne znam znate li gdje su Vinogradci. Ja donedavno nisam znala i moram reći da sam se prilikom posjete tom malom slavonskom mjestu i njihovoj školi ugodno iznenadila.

Da bih objasnila otkuda ja u Vinogradcima i kakve to veze ima sa Židovskom općinom Osijek, krenut ću od početka. Područna škola Vinogradci, koja je područna škola Osnovne škole „Ivana Kukuljevića“ Belišće, dobila je 2019. godine titulu škole s najljepšim školskim vrtom. Natjecali su se s oko 150 hrvatskih škola i tom prilikom zasluženo odnijeli prvu nagradu. Za to je svakako najzaslužnija učiteljica Melita Vujičić koja, zajedno sa svojim učenicima, školski vrt u Vinogradcima predano uređuje već godinama. Nakon što su osvojili tako predivnu titulu, trebali su za nagradu doći u Osijek i posjetiti, između ostalog, Muzej osobnih priča. Međutim, viša sila je umiješala svoje prste i do tog izleta u Osijek nažalost nije došlo.

Kada sam počela slagati program za Mjesec židovske kulture te kada smo dogovorili s Gradom Belišće program pod nazivom *Memento i hommage Židovima Belišća*, sjetila sam se učiteljice Melite Vujičić i ponudila joj da ona i njeni učenici također budu dio programa. Kako je u sklopu programa

u Belišću bio i nastup naše plesne skupine Haverim Shell Israel u kojem smo odlučili, između ostaloga, plesati i ples naziva *Hamsa*, palo mi je na pamet da učiteljica Melita i ja napravimo u Vinogradcima radionicu izrade hamse. Učiteljica je ideju objeručke prihvatila pa smo krenule u planiranje. Za početak, opskrbila sam učiteljicu Vujičić raznim materijalima: mnoštvom fotografija različitih hamsi i raznim tekstovima o tome što hamsa predstavlja i kakav je to simbol.

Učiteljica je nabavila materijal i napravila konkretan plan za radionicu – njeni sadašnji i bivši učenici, zajedno sa zainteresiranim učenicima iz matične škole iz Belišća, okupit će se u Vinogradcima 19. rujna, učenike ćemo podijeliti po dobi i radionica će se održavati u dvije učionice (jedine dvije koje postoje u ovoj maloj školi).

Tako je i bilo. Tog utorka prijepodne stigla sam u Vinogradce, učiteljica me dočekala pred školom, a unutar škole bili su njeni učenici, tako tihi i mirni da sam pomislila da smo same i da njeni mališani još nisu stigli. Uskoro su stigli i učenici iz Belišća pa je program mogao početi. Učiteljica je na početku upoznala djecu s osnovnim pojmovima iz židovstva, a posebno s hamsom. Djeca su tako mogla saznati da je hamsa simbol, popularna amajlija za magičnu zaštitu od zavidnog oka. Riječ hamsa (hameš) znači „pet“ i predstavlja broj prstiju na ruci. Drugo ime za hamsu po Arapima je ruka Fatime koja je kći Muhamedova, a po Židovima to je ruka Miriam, sestre Arona i Mojsija. Ovaj simbol se koristi na nakitu, raznim ogrlicama, naušnicama, ulaznim vratima, automobilima, privjescima za ključeve, magnetima i sl. Često se na oblik hamse pišu molitve i objese na zid, podučila je učiteljica svoje mališane. Neki izvori smatraju da pet prstiju predstavlja pet knjiga Tore, ali i pet knjiga iz islamske vjere. Zadnjih godina mnogi aktivisti za mir na Srednjem istoku nose hamsu kao simbol sličnosti korijena i tradicije između židovske i islamske vjere, nadajući se njome riješiti

sukobe. Opskrbljeni najvažnijim informacijama, djeca su se „bacila“ na posao. Različitim metodama, veselo su, i izrazito kreativno moram priznati, izrađivala svoje hamse.

Nakon radionice, bilo je vrijeme za užinu u sjenici (koju je za svu djecu organizirala učiteljica), a nakon toga i igru u prekrasnom školskom dvorištu.

Osim ove radionice u Vinogradcima, par dana kasnije, 22. rujna, ista radionica organizirana je i u Gradskoj knjižnici i čitaonici Belišće, tako da je u radionicama izrade hamsi sudjelovalo ukupno 30 djece. Svi nastali radovi mogli su se vidjeti na izložbi u Gutmanovoj palači (Paleju) koja je otvorena prilikom manifestacije *Memento i hommage Židovima Belišća* 23. rujna. Velika zahvala učiteljici Meliti Vujičić na suradnji, angažmanu i trudu, ova izložba učeničkih radova uveličala je cijeli skup, ispunila svoju svrhu isticanja raznolikosti i bogatstva judaizma te promicanja dijaloga i tolerancije, a i predivno se uklopila u program!

Nives Beissmann

Život pohranjen u sjećanju: ostavština obitelji Weissmann i Vekić u Muzeju Slavonije

Muzej Slavonije, sada već tradicionalno, aktivno sudjeluje u programima Mjeseca židovske kulture. Ove se godine tema *Sjećanje* sjajno uklopila u temu koju smo izabrali predstaviti. Naime, tijekom svibnja 2023. godine u Muzej je prispjela velika i značajna donacija gđe Jasne Rößler iz njemačkog grada Gornheimertala, rođene u Osijeku u obitelji Vekić. Radi se o obiteljskoj

ostavštini Vekić, uglavnom umjetninama i predmetima umjetničkog obrta koje potječu iz vlasništva dviju značajnih osječkih obitelji: obitelji Weissmann i obitelji Vekić, a o čemu je brižljivo skrbila gđa Vlatka Vekić. Upravo je gđi Vlatki bilo posvećeno predavanje održano 21. rujna u večernjim satima u Muzeju Slavonije.

Nakon pozdravnih riječi g. Damira Lajoša, predsjednika Židovske općine Osijek i gđe Zdenke Predrijevac, ravnateljice Muzeja Slavonije, predavanje je pred doista velikim brojem zainteresiranih posjetitelja držala viša kustosica u Odjelu umjetničkog obrta, Andreja Šimičić.

Na početku predavanja podsjetila je na izložbu *Priča o nezaboravu: ostavština dr. Hermanna Weissmanna u muzejskim ustanovama Osijeka*, kojom su se javnosti predstavili rezultati istraživanja kolekcionarske djelatnosti dr. Hermanna, ali je ujedno ukazala na brata, liječnika Karla te na njegovu značajnu ulogu u javnom životu Osijeka. Tijekom istraživanja za

izložbu, kustosi Muzeja surađivali su s gđom Vlatkom Vekić, koja je preko svojih roditelja naslijedila ostavštinu dr. Karla i njegove obitelji. Istaknuta je lijepa i korisna suradnja muzealaca s gđom Vekić: tada je za izložbu posudila nekoliko predmeta, ali još su značajnija bila sjećanja koja je rado podijelila s kustosima. Budući da je već i Vlatkina majka, gđa Livija, surađivala s Muzejom Slavonije, darujući predmete i prevodeći muzejske kataloge i deplijane izložbi na njemački jezik, ne čudi povezanost čitave obitelji s baštinskim ustanovama Osijeka. Tako se i gđa Jasna, nakon iznenadne smrti svoje sestre Vlatke, obratila u Muzej s ponudom ostavštine za darovanje.

Posjetitelji predavanja su ukratko upoznati s članovima obitelji Hermanna i Karla Weissmanna i njihovom vezom s obiteljima Petra i Livije Vekić, roditelja Jasne i Vlatke, kao i Juraja i Rozalije Glavaš, roditelja Livije Vekić. Uz obiteljska su stabla predstavljeni portretnim fotografijama i umjetničkim slikama. Kustosica je iznijela kako su tekli dogovori oko donacije te kako je od prvobitne zamisli da Muzeju Slavonije daruje tri garniture namještaja, gđa Jasna odlučila predati i osobne stvari Lune Weissmann, a zatim i nekoliko predmeta iz vlasništva Vlatke i Livije Vekić. Na taj je način u Muzeju stvorena zbirka Weissmann-Vekić, s predmetima raspoređenima u nekoliko različitih odjela i muzejskih zbirki.

Ukratko je, ilustrirano fotografijama na prezentaciji, donacija predstavljena prema odjelima Muzeja Slavonije. Za Povijesni je odjel predana vrijedna dokumentacija u kojoj

se nalaze razne svjedodžbe, potvrde, izvodi, oporuke, kao i dokumentacija vezana uz nacionalizaciju te kasnije povrat nekretnina Karlu Weissmannu. Izdvaja se jedan fascikl s dokumentacijom o obitelji Hermanna Weissmanna. Darovana je velika zbirka razglednica odašiljanih od početka 20. stoljeća pa sve do 1970-ih godina. Knjižnica nam otkriva vrlo raznoliku provenijenciju knjiga: Karlo Weissmann, Ruth, Livia, također i Zdenka Fišer. Uglavnom su to knjige na njemačkom jeziku, nekoliko je na hrvatskom. Tematikom su vrlo raznovrsne, od medicinskih knjiga, preko rječnika do lijepe književnosti. Nekoliko je predmeta darovano za Tehnički odjel i Etnografski odjel, a najviše je predmeta pohranjeno u zbirkama Odjela umjetničkog obrta. U Zbirci namještaja nalaze se dvije sobe naručene upravo za stan u Radićevoj ulici: namještaj trpezarije te namještaj spavaće sobe vrlo vjerojatno izrađeni u Osijeku. Posebno je vrijedna soba za koju se vjeruje da potječe iz retfalačkog dvorca obitelji Pejačević, tzv. zlatni salon, izrađena u stilu Louisa XVI. Darovano je i nekoliko umjetničkih slika i grafika te obiteljski portreti obitelji Vekić, zatim razni ukrasni i uporabni predmeti izrađeni od keramike i porculana, stakla i metala te nekoliko osobnih predmeta Lune Weissmann te Livije i Vlatke Vekić.

Predavanje je pokazalo da Karlo Weissmann nije bio tipični kolekcionar poput brata Hermanna, no stan Karla i Lune bio je kvalitetno i ukusno opremljen, kako bi u njemu vodili udoban život. Sačuvani predmeti otkrivaju kako su živjeli bogati građani međuratnog Osijeka. Obitelji Glavaš i kasnije Vekić, kao intelektualci i poznavatelji kulture, znali su vrijednost naslijeđene baštine, cijenili je i čuvali od zaborava.

Predavanje je bilo posebno emotivno za prijatelje i poznanike gđe Vlatke Vekić, budući da se održavalo u dvorani Muzeja Slavonije u kojem je privremeno izložena ova vrijedna donacija.

Andreja Šimičić

Razgovor o Ženi Lebl

22. rujna okupili smo se u prostorijama naše općine da bi se sjetili Jovanke Ženi Lebl, beogradske novinarka i povjesničarka židovskog porijekla, koja je preživjela nacistički logor, a kasnije i Titov otok strave – Goli otok. Događaj je organiziran u sklopu Mjeseca židovske kulture 2023.

O Ženi Lebl mogu pričati mnogi – mnogi su je cijenili i poštovali, no malo tko o njoj može govoriti kao njena nećakinja Ana Lebl, predsjednica Židovske općine Split. To je razlog zbog kojega je tog petka predvečer naša članica, judaistica i komunikologinja Paula Rem, razgovor o velikoj Ženi Lebl vodila upravo s Anom Lebl.

Tijekom ovog emotivnog i neformalnog razgovora saznali smo da je Ženi rođena 1927. godine u Srbiji. Prije odvođenja židovskih žena i djece u logor na Sajmištu, pobjegla je u Niš gdje je živjela pod lažnim imenom. Uхваćena je 1943. godine i otjerana na prinudni rad. Po povratku u Beograd završila je gimnaziju, studirala pravo te završila i Novinarsko-diplomatsku visoku školu. Istovremeno je radila kao suradnica Politike. U travnju 1949. godine zatvorena je na Golom otoku kao politički disident. U rujnu 1954. godine odselila je u Izrael. Nekoliko godina prije smrti posjetila je Goli otok na kojem je prepoznala bunar koji je gradila zajedno s drugim zatvorenicama. Umrula je u Tel Avivu 20. listopada 2009. godine.

Mnogima nije bila poznata priča kako je Ženi završila na Golom otoku – kolega na poslu ispričao joj je šalu kako je Jugoslavija pobijedila na međunarodnom takmičenju u cvijeću jer je uzgojila ljubičicu bijelu od 100 kila, aludirajući pri tome na pjesmu „Druže Tito, ljubičice bela...“. Pošto je prepričala vic u redakciji Politike u kojoj je radila, po nju dolaze dva udbaša jer je, po njihovom, govorila protiv Tita, a i nije prijavila narodnog neprijatelja od kojeg je čula sporni vic. Odvode je u zatvor, potom na Goli otok. U pet zatvora u kojima je bila od travnja 1949. do listopada 1951. od nje su tražili da promijeni mišljenje i prizna krivnju. Nakon toga je ispisana iz Udruženja novinara.

Ženi je, na poticaj književnika Danila Kiša, napisala knjigu *Ljubičica bijela*, u kojoj je opisala strahote iz zatvora. Knjiga je objavljena 1990. godine te je u Izraelu postala bestseller. Mnogi do tada nisu znali da je na Golom otoku bilo i žena. Danilo Kiš je, kao zadnji svoj uradak pred smrt, snimio dokumentarni film *Goli život* u kojem je razgovarao s Evom Panić i Ženi Lebl, bivšim zatvorenicama Golog otoka. Tijekom razgovora s Anom Lebl mogli smo pogledati isječke iz filma *Goli život* i vidjeti Ženi „uživo“.

Ženi Lebl napisala je i knjigu *Odjednom drukčija, odjednom druga*, potresnu autobiografiju o djetinjstvu i stradanju nje i njene obitelji u Holokaustu. Napisala je još dvadesetak knjiga o povijesti Židova Jugoslavije na srpskom, hebrejskom i engleskom jeziku, kao i brojne članke i prijevode s hebrejskog na srpski. O svemu tome govorila je Ana Lebl te večeri.

Međutim, to su sve činjenice koje možemo saznati u knjigama ili na internetu. Svakako je bilo potrebno da ih se spomene i naglasi, no tijekom ovog razgovora od Ane smo mogli saznati i druge, manje poznate stvari: „Kada sam imala 14 godina Ženi me odabrala za svoju Memorijalnu svijeću, odabranu za slušanje i upijanje“, napominje Ana. Ženi i Ana imale su poseban odnos – Ženi je bila Ani teta,

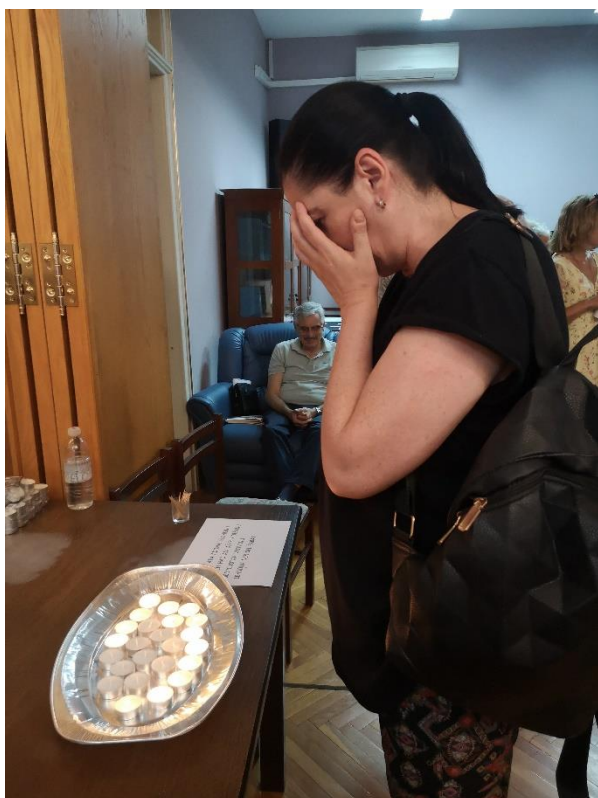
tatina sestra, ali bila joj je i najbolja prijateljica. Najljepše i najteže trenutke života prošle su zajedno, do samog kraja Ženinog života. Samim tim je ovo izlaganje bilo izuzetno emotivno zbog čega su mnogima zasuzile oči.

Ženi je napisala autobiografske knjige da bi isporučila svjedočanstvo i prenijela svoja iskustva, a Ana dirljivim i potresnim izlaganjima nalik na ovo čini da te priče i dalje budu žive, da se nikada ne zaborave.

Nakon razgovora o Ženi Lebl, održana je mala šabatna služba. Kako se Šabat koji je

između Roš Hašane i Jom Kipura posebno ističe u cijeloj godini – zovemo ga Šabat Šuva/Šabat povratka ili Šabat Tešuva/Šabat pokajanja – članovi Židovske općine Osijek zajedno sa svojim gostima dostojno su ga obilježili. Uz paljenje svjećica, kiduš i predivne hale koje je napravila predsjednica ženske sekcije Božena Radoš, prisutni su mogli uživati i u orijentalnoj zakuski za koju se pobrinuo naš član Boris Polgar.

Nives Beissmann

Memento i hommage Židovima Belišća

Memento i hommage Židovima Belišća naziv je bogatog i raznovrsnog programa priređenog u okviru Mjeseca židovske kulture u gradu Belišću, u čast Židovima Belišća i njegovim utemeljiteljima, obitelji Gutmann. Realiziran u organizaciji Grada Belišća i uz podršku Židovske općine Osijek, a s ciljem približavanja izraelske i židovske povijesti, tradicije i kulture širem građanstvu, ovaj

program jest još jedan dokaz odlične suradnje i njegovanja prijateljskih odnosa između grada Belišća i židovske zajednice. Sadržajnom skupu, održanom u subotu 23. rujna, u prostoru Palače Gutmann uz pročelnika Ureda gradonačelnika grada Belišća Domagoja Varžića, pročelnicu Upravnog odjela za društvene djelatnosti Antoniju Andrašek Barić i suradnike, nazočili su predsjednik ŽO Osijek

Damir Lajoš i koordinatorka Mjeseca židovske kulture Nives Beissmann, kao i inicijatori susreta Vladimir Šalamon, Darko Fischer i Branko Vukobratović. Sudionicima se, u ime gradonačelnika Dinka Burića, prigodno obratio pročelnik Varžić koji je govorio o židovskom narodu i njegovom doprinosu civilizaciji i brojnim sferama društvenog života. Uz zahvale na doprinosu svima koji su doprinijeli realizaciji susreta, istaknuo je zadovoljstvo činjenicom što su korijeni nastanka Belišća vezani uz veletrgovačku mađarsku obitelj Gutmann, zaslužnu i za izgradnju Paleja.

Program je započeo predavanjem o židovstvu Damira Lajoša koji je pričao o dolasku Židova u Europu i specifičnostima u židovstvu, uz osvrt na židovske zajednice u Slavoniji i Osijeku. Tijekom predavanja *Židovi Belišća* naših lokalnih istraživačkih povjesničara, Dragan Milec govorio je o povijesnoj važnosti i ulozi Židova u Belišću u razdoblju od utemeljenja Belišća 1884. do 1941. godine i njihovoj ukupnoj ostavštini, o trima generacijama obitelji Gutmann i njihovom poduzetničkom pothvatu, industrijama, Gutmannovoj željeznici te njihovom razvoju, napretku i odlasku uslijed ratnih okolnosti kao i ostalim Židovima i drugim predstavnicima nacionalnih manjina koji su radom dali doprinos stvaranju Belišća i njegove industrije. Milan Salajić detaljnije je govorio o židovskoj dijaspori i doseljavanju na naš prostor te o promjenama u židovskoj populaciji na području grada Belišća.

Nakon edukativnih predavanja, uslijedilo je službeno otvorenje izložbe *Toni Franović – ulja 2023.* koja je sadržavala dojmive slike rađene u tehnici ulje na platnu priznatog akademskog slikara Tonija Franovića iz Zagreba, umjetnika čiji najznačajniji umjetnički zahvati na javnim objektima uključuju centralnu zgradu Name u Zagrebu (1998.), interijer zgrade Židovske općine u Zagrebu (1992.) i sinagoge u Osijeku (1999.). Franovićeve se slike i djela primijenjene umjetnosti nalaze u brojnim privatnim i javnim zbirkama te u fondovima nekoliko muzeja u Europi, Americi i Izraelu. Stručni osvrt na izložbu i rad ovog renomiranog slikara koji je

veliko nadahnuće otkrio u Paleju, dravskom pejzažu i Belišću kome je posvetio veći dio slika na izložbi, dala je kustosica Draženka Jalšić Ernečić, a okupljenima se uz prigodnu zahvalu obratio i umjetnik Franović.

Program je nastavljen Koncertom trija NEO na kojem su zavidnim umijećima, izvodeći poznata djela skladatelja židovskog podrijetla, prisutne impresionirali mladi glazbenici - Marija Bašić na violini, Emma Štern na klarinetu i Dario Sabol na klaviru. Kruna večeri bio je atraktivan nastup plesne skupine Haverim Shell Israel (Priatelji Izraela) koja njeguje židovsku tradiciju i koja se pod vodstvom Nives Beissmann publici predstavila s nekoliko izraelskih plesova. Večer je obogaćena i izložbom hamsi – radova učenika OŠ Ivana Kukuljevića Belišće nastalom u suradnji Područne škole Vinogradci i Gradske knjižnice i čitaonice Belišće, uz podršku ŽO Osijek.

Na izložbu se osvrnuo i predsjednik ŽO Osijek Damir Lajoš: „Posebno mi je drago kada djeca i mladi osjete potrebu da i ovom djelu hrvatske povijesti daju svoj doprinos i to na ovaj način, radeći izložbu jer oni kroz to iskustvo bolje shvaćaju samo židovstvo, nas kao narod, naše običaje i kulturu, zbog čega mi i radimo ovakve manifestacije. Želimo da nas bolje upoznaju jer upoznavanje doprinosi dijalogu i toleranciji te eliminira netrpeljivost.“ Izložba je u Paleju ostala otvorena sljedećih deset dana.

Dajana Petovari

Širi pozitivu, zaboravi negativu

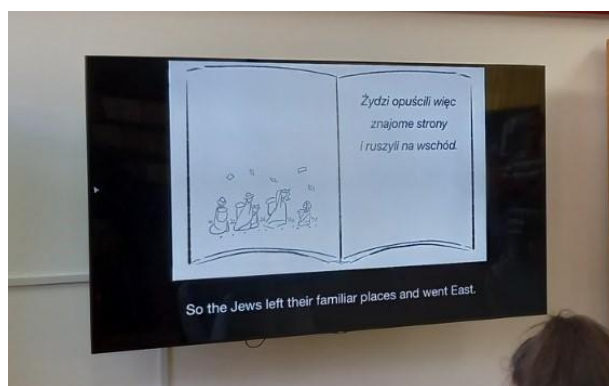

Umjetnost grafita često karakteriziraju hrabre i jarke boje, zamršeni dizajni i stilizirana slova. Povijesno gledano, umjetnost grafita nastala je kao oblik društvenog i političkog komentara, predstavljajući glas marginaliziranih zajednica i izazivajući društvene norme i autoritet. Grafiti imaju ulogu aktivne pobune, služe kao uređenje gradskog prostora, kao medij komunikacije, kao barometar društvenih promjena. Prvi put su se pojavili u New Yorku 60-tih godina prošlog stoljeća

U sklopu Mjeseca židovske kulture 2023. i projekta UNITED, kojega kao partner provodimo s Nansen Dijalog Centrom iz Osijeka, 26. rujna u Tehničkoj školi i prirodoslovnoj gimnaziji održana je radionica pod nazivom *Grafitima protiv mržnje*. Nakon radionice održane proljetos u našoj školi, kada su se učenici upoznali s društvenim i povijesnim kontekstom grafiterske scene, s posebnim naglaskom na osvješćivanje i sprečavanje širenja govora mržnje, učenici su tijekom ljetnih praznika dobili zadatak istraživati govor mržnje u lokalnim zajednicama (fotografirati govor mržnje), te osmisliti ideje koje će zagovarati na društvenim mrežama – zašto je govor mržnje pogrešan. Nakon ljetne pauze, ponovnim povratkom u školske klupe s učenicima sam napravila refleksiju – razgovarali smo o tome što su

detektirali i na koji način ćemo suzbiti govore mržnje u svojim zajednicama. Na satima Povijesti smišljali smo slogane protiv govora mržnje te odabrali po jedan na engleskom i na hrvatskom jeziku, koje smo otisnuli na platno.

Prije samog početka radionice pogledali smo kratak film *Put do Šoe*, rad učenica Alicje Guzowske i Maje Błachnio iz Varšave, koje su doputovale u pratnji svoje profesorice Katarzynie Szczudlinske. Nakon gledanja filma, učenike je zanimala motivacija i način na koji film nastao, te je uslijedio kratak razgovor s našim gošćama.

Osim gošća iz Poljske, dragi gosti bili su nam i učenici iz Gimnazije Vukovar u pratnji svojih profesorica, te djelatnice Europskog doma Vukovar. Zatim smo se zaputili u dvorišni dio škole gdje se nastavio praktični dio radionice. Taj dio radionice vodio je grafiter Srđan Toth, poznat pod umjetničkim imenom Moler. Moler je svoje dugogodišnje iskustvo grafitne scene podijelio s učenicima na način da je stiliziranim slovima ispisao slogane, a zatim platno prepustio učenicima, koji su ga nakon toga, hrabro koristeći jarke boje, obojali. Radionicu su s velikim zanimanjem pratili i podržali i ostali učenici i djelatnici škole, a poruke *Be a mate, stop the hate* i *Širi pozitivu, zaboravi negativu!* ostaju kao trajno sjećanje na ovu aktivnost i ugodno druženje, a ostaju i kao podsjetnik na pozitivne vrijednosti kojima težimo.

Ozana Vignjević

Predstava „Anna“

Pred sami kraj Mjeseca židovske kulture dobili smo ponudu da u program ubacimo predstavu *Anna*, rađenu prema motivima iz *Dnevnika Anne Frank*. Ova odlična adaptacija poznatog bezvremenskog lektirnog djela nastala je kao zajednički projekt Umjetničke organizacije *Slavonski Brodveć*, Kazališne družine *Ivana Brlić Mažuranić* i Satiričkog kazališta mladih iz Slavenskog Broda.

Nismo dvojili oko toga želimo li da se ova predstava igra kod nas, no problem koji se odmah pojavio bio je – gdje. Kulturni centar bio je prvi logični izbor, no njihova je dvorana bila zauzeta. Počeli smo intenzivno razmišljati koji bi prostor bio adekvatan i sjetili smo se Barutane. Međutim, lakše reći nego učiniti – trebalo je saznati tko je zadužen za Barutanu, pronaći kontakt, dobiti dopuštenje za korištenje, a na kraju i ključeve (što se ispostavilo da je najteža misija).

Kada smo konačno ušli u prostor Barutane, shvatili smo da imamo još problema – kako su se ljudi počeli prijavljivati za predstavu, ulaznice su se razgrabile u jednom danu. Da bi se povećao broj gledatelja, trebalo je nabaviti još stolica. Tu nam je, po ne znam koji put, pomogao Kulturni centar, posudivši nam i dovezavši potreban broj stolica. Vrlo brzo je postalo jasno da će mjesta svejedno biti daleko premalo. Onda je slijedio pregovor s Brođanima, mogu li izvesti dvije predstave jednu za drugom, na što su oni, na sreću, bez razmišljanja pristali. Ulaznice su se i za ovu drugu izvedbu razgrabile za tren. Ostalo je još počistiti i pospremiti Barutanu i to je bilo to.

Već prilikom postavljanje scene, postalo je jasno da mladi slavonskobrodski gimnazijalci, glumci u predstavi, nisu baš amateri za kakve se izdaju. Uz redatelja Mateja Safundžića, sve troje glumaca sklapalo je scenu i ponavljalo tekst. A da nisu amateri definitivno su dokazali tijekom predstave, oduševivši svojom glumom i nevjerojatnim talentom sve prisutne. Izvrsna sedamnaestogodišnja Dora Pejić u ulozi Anne i ništa manje kvalitetni Ivan Knežević i Lucija Vukoje ostavili su publiku bez daha i u suzama.

U razgovoru s mladim redateljem Matejem Safundžićem saznali smo da mu se inspiracija za predstavu javila kada je, nakon pročitane knjige, pogledao neke predstave i filmove rađene prema istom predlošku. Sva su ta djela prerasla u antiratna djela, malo tko se bavio baš onim što je Anna proživljavala, a njen dnevnik u suštini prikazuje upravo to – njene misli, strahove, frustracije, ideje, ljutnje, male radosti, zaljubljanje... Ratni kontekst u dnevniku je u pozadini, a tako je i u ovoj predstavi.

Cijeli dojam pojačava se i sjenama u kojima se pojavljuju svi ostali likovi. Sve informacije o ostalim likovima saznajemo iz Anninih zapisa, pa su oni njena projekcija – sjene. Sve se u predstavi vrti oko Anninog lika. Za efekte i izvedbu sjena zaslužan je Andrija Krištof, koji je glumačku akademiju završio u Osijeku i kojega smo već imali priliku gledati u HNK-u u predstavi *Dječak koji je govorio Bogu*.

Na kraju čestitamo mladoj ekipi na odličnoj predstavi, zahvaljujemo što su prepoznali Mjesec židovske kulture kao manifestaciju u kojoj žele sudjelovati, zahvaljujemo Kulturnom centru na pomoći i Gradu Osijeku na ustupljenom prostoru Barutane.

Nives Beissmann

Tajbele i njen demon

Kao i ranijih godina, Mjesec židovske kulture 2023. ponovo je zaključen kazališnom predstavom. To se pokazalo kao pun pogodak, budući da je predstava naišla na iznimno velik odaziv publike. Ime predstave o kojoj govorimo je *Tajbele i njen demon*, a režirao ju je beogradski umjetnik Stefan Sablić. Inače, ako ima onih koji ne znaju – Stefan je sin poznate glumice Jelisavete Seke Sablić. Predstava je odigrana u Dječjem kazalištu Branka Mihaljevića 30. rujna.

Za slučaj da niste bili u publici, dugujemo vam par riječi o Tajbele i njenom autoru. Dakle, *Tajbele i njen demon* drama je nastala prema pripovjetci američkog književnika židovskih korijena Isaaca Bashevisa Singera. Iako je svoju afirmaciju doživio u Americi, Isaac Bashevis Singer (1902.-1991.) rođen je u Poljskoj, a pisao je isključivo na svom materinskom jeziku jidišu. Za svoja djela dobio je i Nobelovu nagradu za književnost 1978. godine. U djelima je pritom pisao o životu Židova u Poljskoj, ali i o židovskim migrantima u Americi.

Tajbele i njen demon također se odvija u Poljskoj, u jednom malom selu tijekom 19. stoljeća. Ondje obitava židovska zajednica koja se drži svojih zakona, običaja, ali i predrasuda. Predstava je žanrovski drama, s elementima komedije, tragedije i ljubavne priče te čežnje, očaja, sebičnosti i erotičnosti.

Tajbele je ime glavnog ženskog lika, mlade i praznovjerne žene koju je napustio suprug i kojoj je zabranjeno da se ponovo uda.

Tu u priču ulazi mladić Alchonon koji je zaljubljen u Tajbele te smišlja plan kako da je osvoji. Odluči se prerusiti u demona, ušuljati se noću u njenu sobu i zvesti je pričom da je on demon u ljudskom obličju. Nakon nekoliko susreta „demon“ počinje savjetovati Tajbele da se uda za Alchonona, a istodobno sređuje i lažni dokument o smrti njenog zakonitog supruga. Paradoks je taj da Tajbele u stvarnom životu prezire Alchonona, dok se noću zaljubljuje u njegov alter ego, tobožnjeg demona. Unatoč tome što naposljetku popusti i stupa u brak s Alchononom, udaja za čovjeka kojeg ne voli samo će joj donijeti dodatne probleme.

Ulogu Tajbele u predstavi odigrala je izvrsna Milena Radulović. Uz nju su igrali Dragan Petrović i Vukašin Jovanović, a manju ulogu rabina odigrao je i sam redatelj Stefan Sablić. Inače, ako vam se učini da vam je Milena Radulović odnekud poznata, moguće je da ste je gledali u filmu *Toma*, gdje je glumila treću suprugu Tome Zdravkovića. Tu mladu i talentiranu glumicu očekuje još uspješnih projekata, zato nije loše zapamtiti njeno ime.

Suptilni humor i izvrsna gluma nedvojbena su zabavili osječku publiku. Židovska tematika u beogradskoj interpretaciji ponovo se pokazala kao magnet za ljubitelje kazališta pa se možemo složiti da je kazališno zatvaranje Mjeseca židovske kulture definitivno obogatilo kulturni život grada, isto kao i ostali programi tijekom te sve posjećenije manifestacije.

Tomislav Vuković

OŠ Zmajevac u Mjesecu židovske kulture

Dana 9. rujna 2023. učenici osmog razreda Osnovne škole Zmajevac u pratnji svojih učiteljica posjetili su Židovsku Općinu u Osijeku. Ovaj posjet bila je prva aktivnost u sklopu njihovog jednogodišnjeg projekta pod nazivom Židovi u Baranji. Učenicima je Nives Beissmann održala izlaganje o židovskoj kulturi te su time dobili temeljne informacije o životu Židova. Nakon toga razgledali su sinagogu i upoznali se s predmetima koji se koriste tijekom molitve. Učenicima je ovo bio prvi direktni susret sa židovstvom, jer se oni uglavnom susreću sa židovstvom na nastavi povijesti, vezano za Holokaust. Cilj projekta je upoznati učenike sa židovskom kulturom, prikazati židovstvo kroz jednu drugu, osobniju prizmu, zajedno sa svim vrijednostima. Uz to, izuzetno je bitno da mladi shvate da se Holokaust događao i u njihovoj okolini, u njihovim naseljima, s ljudima, koje starije generacije još zasigurno pamte. Kroz projekt učenici će bolje razumjeti događaje iz prošlosti,

ali i razviti toleranciju, kritičko mišljenje, te suosjećanje i empatiju prema žrtvama.

Osim Židovske općine učenici OŠ Zmajevac posjetili su i Muzej osobnih priča gdje su znatizeljno otvarali kutije i otkrivali priče članova nacionalnih manjina. U Muzeju su sudjelovali na Živoj knjižnici gdje su imali prilike razgovarati s Darkom Fischerom i Sarom Beissmann.

Prva aktivnost u sklopu projekta uspješno je završena. U nadolazećem periodu učenike čeka mnoštvo raznovrsnih programa: surađivat će s učenicima iz OŠ Mladost, u siječnju će se prisjećati žrtava Holokausta, razgovarat će s mještanima Zmajevca o vremenu Drugog svjetskog rata, sudjelovat će na radionicama o židovskoj kulturi. Na kraju projekta otputovat će u Budimpeštu i obići tamošnje lokacije vezano za Holokaust kao što je Memorijalni centar za Holokaust, sinagoga u Dohány ulici i još mnogo toga.

Siklósi Beáta

Posjet Muzeju osobnih priča

Kada sam prvi puta posjetila Muzej osobnih priča, oduševio me. Bilo je to u okviru projekta *EXPLORE(R) – Narativi prošlosti* na edukaciji za učenike i nastavnike. Soba skrivena u hodnicima Stare pekare, ni po čemu posebna na prvu, a u njoj životi skriveni u kutijama. Kada otvoriš poklopac kutije, priča o nečijem životu izađe van. Neke su priče teške i potresne, neke obične i svakodnevnne, a neke nevjerovatne. Svaka priča netko je od nas: susjed, učenik, vozač tramvaja, liječnik, netko koga kao da i od ranije znamo. U svakoj je kutiji priča, čovjek, ponekad i predmet; malo povijesti, puno života. Života poput našeg.

Druga prilika za posjet ukazala se 16. rujna ove godine u okviru Mjeseca židovske kulture. Jedan treći razred II. gimnazije Osijek u sunčanu sobu u subotu mijenja jutro ljenčarenja u krevetu za dozu „kulturnog uzdizanja“. Znam da će im se svidjeti, ali oni ne znaju što ih čeka pa neki od njih nevoljko polaze.

U priču ih u Živoj knjižnici uvode Anđelko Srđak i Željko Beissmann; opisuju djelovanje Židovske općine Osijek i pričaju svoje osobne priče koje su dio postava Muzeja. Zatim prelazimo na otvaranje kutija: priče izlaze van, ljudi koji ih pričaju postaju nam bliski, čujemo, osjećamo, suosjećamo, nalazimo sebi slične. Učenica Emma veseli se što je u kutiji pronašla Emmu koja voli iste stvari, čija je priča tako slična njenoj. Smiju se, suze se kotrljaju. Neki obični ljudi podijelili su svoje osobne priče s nama i ta ih iskrenost i otvorenost čini neobično bliskima nama. To također čini ovaj mali muzej s kutijama najtoplijim muzejom u gradu.

Muzej osobnih priča pronašao je način da razumijemo druge – da bi shvatio velike ratove, stradanja, diskriminaciju, progone, trebaš pogledati čovjeka u oči i poslušati njegovu priču, običnu priču malog čovjeka,. Jer kada vidiš i shvatiš čovjeka pored sebe, samo onda možeš biti bolji čovjek. Nadam se da smo i mi iz Muzeja osobnih priča izašli s potencijalom da budemo malo bolji ljudi. Hvala kutijama, pričama i ljudima koji su to omogućili!

Inja Dorić Horvat

Priča koja veže

Posljednje desetljeće bilježi sve veći entuzijazam glede inovativnih pristupa u nastavi te vezivanju formalnih i neformalnih oblika obrazovnih aktivnosti. Rasprava o sve većoj potrebi korištenja neformalnih načina unutar školskog programa argumentira se činjenicom kako se obrazovanje ne može ograničiti samo na školu, već mora obuhvatiti sve dijelove životne sredine unutar koje učenik živi i djeluje. Odnosno, ovakvi nam načini podučavanja dopuštaju reproducirati skup okolnosti i prilika u stvarnom svijetu što omogućuje učeniku sagledavanje osobnoga života i iskustva u okviru šireg društvenog konteksta. Kako je u naravi nastave predmeta iz društveno-humanističkog područja senzibiliziranje učenika na interkulturni dijalog te zaštitu ljudskih prava, svakodnevno se u nastavi nameće izazov kako učenicima ponuditi

nešto inovativno, a da im istovremeno privlači pažnju i metodom nastavniku osigurava postavljene ciljeve.

U okviru ovog konteksta sve veću popularnost zadobiva društveno angažirani koncept *Žive knjižnice* (eng. *Human Library*)

inicijalno započet u Danskoj 2000. godine. Kao što je iz samog naslova vidljivo, metaforički se opisuje prostor dijaloga između „knjiga“ tj. ljudi različitog identiteta i iskustva, od onih kojih ih čitaju, odnosno slušaju. Kako Živa knjižnica funkcionira slično kao i obična samo što su ljudske priče „stvarne“ i njihovi su likovi tu pred nama, razumljiva je izrazita zainteresiranost dvadeset i osam učenika trećih razreda I. gimnazije Osijek da prisustvuju takvom događaju u sklopu *Mjeseca židovske kulture*. Iako se općenito Žive knjižnice nerijetko izvode u prostorijama samih knjižnica, ova se, kako i samom projektu priliči, održavala u prostorijama *Muzeja osobnih priča* u Osijeku. Naime, Živa knjižnica metodom teži progresiji našeg razumijevanja raznolikosti i izazivanja vlastitih predrasuda u svrhu minimiziranja diskriminacije, sprječavanja sukoba i pridonosa većoj koheziji unatoč društvenim, vjerskim i etničkim razlikama, baš kao i prostor unutar kojeg se odvijala. Nadalje, u trendovima sve većeg vizualnog podražaja kojem su učenici izloženi te unutar kojih i uče, ovakvim su iskustvom sudjelovanja stekli progresiju u praksi usmjerenja pozornosti na sadržaj bez vizualne stimulacije. Važno je potaknuti socijalne i komunikacijske vještine istovremeno ovladavajući poštivanjem sugovornika – slušati što nam se govori, naučiti kako ne prekidati i kako prikladno odgovoriti. Stoga je razvidno kako učenici ovakvim načinom poučavanja razvijaju osobnu

odgovornost i odgovornost za vlastito ponašanje i učenje tijekom određenih događaja.

Sam je događaj bio dinamičan te sadržajno raznolik na opće zadovoljstvo svih dionika zahvaljujući gospođama Romani Pavlov i Biljani Majnik. Vrlo odvažno, iskreno i savjesno, uranjajući u vlastite životne priče, učenicima su vješto ilustrirale kako naši osobni putevi i odabiri nisu isključeni iz šireg društvenog konteksta i društvenih procesa - naglašavajući im važnost identitetskog pitanja, njegovog očuvanja i prenošenja poradi osobnog zadovoljstva, ali i društvenog sklada. Upoznavajući učenike s činjenicom kako je osječka židovska zajednica karakteristična/specifična u Europi po cijelom jednom mjesecu tematskih događanja, događaj se Žive knjižnice prigodno završava raspravom učenika o važnosti vlastitog angažmana i aktivizma te suradničkog napora u postizanju vidljivosti za ostvarenje svojih ciljeva i interesa primjenom demokratskih principa i prakse. Vodeći se već poznatom afričkom poslovičom kako je *za odgojiti dijete potrebno cijelo selo*, ovakvim se suradnjama s odgojno-obrazovnom ustanovom, osim što se osigurava kvalitetna provedba nastavnog kurikuluma, postiže stimulativna okolina i prikladna institucionalna podrška za intelektualan rast učenika smještajući kompetencije njihovih interesa iz školskog prostora i obrazovnih uspjeha u područje razvoja aktivnih, zainteresiranih i kompetentnih građana.

Gracija Rezić

Muzej nam je omogućio uvid u osobne priče i iskustva ljudi, što je svima bilo zanimljivo iznad svih očekivanja. Mogli smo sami gledati i čitati osobne priče, ali svakako je najzanimljivija bila Živa knjižnica gdje smo sudionice mogli ispitivati o tradiciji, iskustvima i životu židovske zajednice općenito. Sve u svemu, iznimno lijepo iskustvo u kojem smo svi naučili nešto novo.

Lara Dominić, 3.a

Prije posjeta Živoj knjižnici na židovstvo smo gledali samo kao na religiju. Ono što nam je najviše ostavilo traga je promišljanje o židovstvu kao nacionalnom pitanju.

Mia Firić Čalušić, Dora Putrić, 3.f

Prvi sam put posjetila Muzej osobnih priča u Osijeku. Mjesto je odlično, no najviše mi se svidjelo što smo dobili priliku razgovarati s gospođama Biljanom i Romanom koje su nam podijelile svoje životne priče i upoznale nas s tradicijom Židova. Također smo dobili priliku postavljati pitanja i saznati sve što nas zanima te smatram kako sam time puno novog naučila.

Sara Šobašić, 3.a

Vođena tura Tragovima (ne)tolerancije

20. rujna, u toplo rujansko popodne, 10ak učenika OŠ "Mladost" s učiteljicom Marijetom Kvetek krenulo je do Tvrđe. Putem ih je učiteljica upućivala da tijekom vođene ture obrate pažnju na koji način vodič prezentira svoju temu jer će uskoro i oni biti vodiči u svojoj vlastitoj šetnji. Također, spomenula je i mogućeg gosta iznenađenja. Djeca su u iščekivanju počela pogađati tko bi to mogao biti.

Nakon okupljanja ubrzo su stigli i gosti. Učenici su shvatili da će u šetnji s nama biti i Veleposlanik Izraela u Republici Hrvatskoj, Njegova Ekscelencija Gary Koren. Također, šetnji se pridružio i bračni par Silverman iz Izraela. Motivacija učenika odmah je porasla.

Dok smo šetali, zgrade i mjesta pokraj kojih smo dosad samo usputno prolazili, počela su nam glasom vodiča Tomislava Vukovića došaptavati životne priče osječkih Židova. I dok smo tako, u suton, slušajući motore auta, zapuhnuti prolaskom biciklista, loveći po jednu-dvije razumljive riječi prolaznika šetača, bivali svjedocima minulih vremena, pisale su se naše buduće priče pune doživljaja, o kojima će slušati nove generacije i koje će jednako tako zainteresirano i začuđeno zamišljati kako su se odvijale.

Obrazovanje u Izraelu

Sasvim slučajno došlo je do toga da su i neke bliskoistočne priče postale dio naših. Naime, naša suputnica u šetnji Osijekom bila je Efrat, učiteljica iz Izraela, koja je u obrazovanju provela 38 godina. U razredima je kroz karijeru imala između 30 i 40 učenika. Prošle je godine otišla u mirovinu, poučavajući razred s 28ero djece.

Ona je na svom poslu 14 sati tjedno poučavala povijest, geografiju, matematiku i opće obrazovanje učenike od 9 do 12 godina starosti. Iznenadila se kako kod nas razrednici sa svojim razredom provode svega jedan sat tjedno na aktualnoj problematici i još koji sat u

tjednu poučavajući ih, ovisno o predmetu koji predaju.

Efrat nas je poučila nekim detaljima iz izraelskog školstva. Tako smo npr. saznali da ljetni praznici u Izraelu traju od 1. srpnja do 1. rujna, što je kraće nego kod nas. Međutim, oni imaju puno više blagdana tijekom školske godine. Također, iznenadilo nas je da radni, pa tako i školski tjedan, u Izraelu počinje u nedjelju i traje sve do petka oko podneva, ostavljajući tako jedino subotu kao potpuno slobodan dan.

Ono što sam i sama vidjela ove godine u Jeruzalemu bilo je potpuno jenjavanje gradske vreve u petak popodne oko 16 sati kada su prestali voziti tramvaji i autobusi i kada je počela priprema za Šabat. Grad je odjednom utihnuo i došao je neopisivi, skoro opipljivi mir. Ulice su bile puste, samo se povremeno, rijetko, moglo vidjeti radosne obitelji ili pojedince, sve dok nije došla subotnja Havdala, puna radosti i pjesme.

Djeca u Izraelu, kao ni naša, ne nose odore, ali nose raznobojne majice bez natpisa (osim znaka škole), kako bi se osjećali jednakima.

U Izraelu je obrazovanje besplatno i obavezno od treće do šesnaeste godine života, a roditelji plaćaju udžbenike i troškove izleta. Osnovna škola traje 6 godina, a srednja je podijeljena na dva dijela, svaki traje tri godine. Također, svaki učenik nakon što završi srednju školu prolazi obvezne dvije (djevojke) do tri (mladići) godine vojne obuke. Poslije vojske u dobi od 20 ili 21 godine upisuju fakultet.

Zahvalni smo Efrat za sve informacije, ostali smo s njom u redovitom kontaktu, pri tome razmjenjujemo obrazovna iskustva i pružamo joj podršku u ovim teškim trenucima za Izrael. Efrat nam je navela da joj to puno znači.

Molimo za mir i stojimo uz Izrael!

Marijeta Kvetek

Radionica židovskog plesa

Dana 25. rujna Nives Beissmann održala je radionicu židovskog plesa u Osnovnoj školi „Mladost“ Osijek. Školska dvorana bila je puna djece iz različitih razrednih odjeljenja, a na radionici su sudjelovali nastavnici, zaposlenici škole i gosti. Prисutni su u kratkom vremenu savladali dva plesa.

U početku se tridesetak hrabrih uhvatilo u kolo, no kada su počeli zvuci glazbe, priključilo se više učenika, ali i ostalih sudionika. Kolo se svakim trenom sve više širilo i postajalo sve veće. Znatizeljna djeca u

početku su se sramežljivo hvatala za ruke, a na kraju je kolo postalo tako veliko da je obuhvatilo cijelu dvoranu, kojom se razlijeгаа razdragan dječji smijeh i veselje. U početku nije bilo lako pohvatati sve nove korake, ali kako je glazba svirala, a naše veselje raslo, sve smo lakše usklađivali korake i pokrete. Posebno je bilo lijepo vidjeti učitelje kako uče plesove zajedno sa svojim učenicima.

Tijekom radionice plesa povezali su se veliki i mali učenici, učitelji, gosti i zaposlenici škole te je bilo predivno biti dionikom takvog zajedništva i radosti. Zajedno s učenicima i ostalim sudionicima sretna sam što sam naučila nešto novo. Naime, svi prisutni stekli su nove vještine te smo imali priliku naučiti više o židovskoj kulturi, plesu i pjesmi. Osim na učenje, radionica je potaknula učenike na druženje i suradnju ne samo s poznatim učenicima, s kojima se osjećaju sigurno, nego i s ostalim učenicima i sudionicima, što je pridonijelo razvoju međusobne suradnje, tolerancije i uvažavanja. Nadam se da će ubuduće biti još prilika za učenje novih plesova iz bogate tradicije izraelskog folklor.

Željka Filakovac

Gošće iz Varšave u OŠ „Mladost“

Put do Šoe naslov je animiranog filma kojeg su 27. rujna Alicja Guzowska i Maja Błachnio, učenice 2. razreda 94. srednje škole generala Stanislava Macka iz Varšave, predstavile učenicima i nastavnicima OŠ „Mladost“.

O samom Holokaustu Alicja i Maja zanimale su se oduvijek, a na animacijski prikaz te teške priče koja je obilježila Drugi svjetski rat odlučile su se zahvaljujući detaljnijim informacijama dobivenim od njihove mentorice Katarzynie Szczudlinske. Na pitanje zbog čega je njihov film rađen u crno-bijeloj tehnici, uz tek pokoji detalj u boji, odgovaraju da su time željele pojačati razgraničenje između prošlosti i sadašnjosti.

„Glavni lik je čitač koji je u sadašnjosti, zato je taj dio u boji, a ostatak filma je crno-bijeli. Izvori za priču bile su nam dječje knjige i biografije. Kako bi bilo zanimljivije, priče smo ispričali kroz crteže koje sam ilustrirala“ – kaže Maja Błachnio.

Kako njihova priča, kao i sam način prikaza, neodoljivo podsjeća na film Stevena Spielberga *Schindlerova lista* iz 1993. godine, upitali smo ih ima li njihov način prikaza podlogu u tome. Iako je samo jedna od autorica pogledala Spielbergov film, on ipak nije bio temelj ni za ideju, kao ni za realizaciju njihove ideje.

U pogledu ostalih detalja iz njihova filma pojasnile su da su za glazbenu podlogu

izabrale skladbu Fredericka Chopina jer je riječ o poljskom skladatelju. Pojašnjavaju i da njih dvije osobno nemaju veze sa Židovima u smislu porijekla, već da su željele dati svoj doprinos da se tragedija Holokausta ne zaboravi. Jedan od planova im je svakako posjetiti i jedan od najpoznatijih logora smrti Auschwitz-Birkenau u kojem, kažu, za sada još nisu bile.

Njihov film objavljen je i na internetskoj stranici Židovske općine Osijek, a kako su sva događanja u sklopu manifestacije Mjesec židovske kulture bila najavljena i u medijima, s projekcijom filma *Put do Šoe* upoznata je i šira osječka javnost.

*Emma Tomić,
učenica 8.a razreda OŠ „Mladost“ Osijek*

U pripremi za ovaj događaj, koji je bio otvoren za javnost, učenica Emma Tomić je pod vodstvom mentorice Snježane Majsterić, učiteljice hrvatskog jezika, pogledala film i unaprijed osmislila pitanja za intervju. Nakon projekcije filma na poljskom jeziku sa subtitlovima na engleskom, nazočni su proučili prijevod na hrvatski jezik, a Emma se pripremila za intervju koji je proveden na engleskom jeziku i preveden na hrvatski.

Kako smo taj dan obilježavali i Europski dan jezika, intervjuom smo poticali i razvijali višejezičnost, uz osvještavanje posljedica Holokausta.

Uz autorice i mentoricu Katarzynu Szczudlinsku, profesoricu poljskog jezika i književnosti, projekciji je nazočila i profesorica povijesti, Magdalena Serafin iz Poljske. Učenici osmih razreda naše škole, koji su uključeni u projekt *Poznati, a nepoznati*, o nepoznatim detaljima slavnih Osječana, Slavonaca i Hrvata židovskog porijekla, upoznali su se s poljskim autoricama filma, izmijenili kontakte i nastavili daljnju komunikaciju na kombinaciji engleskog, poljskog i hrvatskog jezika.

Cijenimo priliku koju smo dobili za suradnju s poljskim kolegama i drago nam je da smo mogli obogatiti učenike i kolege naše škole za jedno novo iskustvo vođenog intervjua i europskog umrežavanja.

Marijeta Kvetek

Jad Vašem – kultura sjećanja

Nakon projekcije filma i intervjua, učiteljice Nikolina Mandić Gregić i Marijeta Kvetek održale su na engleskom jeziku predavanje o Jad Vašemu kao kulturi sjećanja.

Ovim smo predavanjem našim učenicima, kolegama i gostima željele prenijeti dio onoga što smo posjetom u Jad Vašemu upoznale, saznale i osjetile kako bismo veću pozornost posvetili kulturi sjećanja na Holokaust, ali i da bismo dali na značaju kulturi

sjećanja u našem okruženju.

Objasnile smo da naziv Jad Vašem (*spomenik i ime*) potječe iz Knjiga proroka Izaije: „...podići ću u kući svojoj i među svojim zidovima *spomenik i ime*, bolje nego sinovima i kćerima, dat ću im vječno ime koje neće biti iskorijenjeno.” Zato je u Jad Vašemu sve utemeljeno na obilježavanju sjećanja na dragocjene živote, pa čak i kada je ime jedino što je ostalo njima na spomen.

Osvrnule smo se na poučavanje o Holokaustu u hrvatskom obrazovnom sustavu djelatnošću IHRA-e te mogućnostima sudjelovanja u edukacijama koje imaju hrvatski nastavnici. Osim posjeta Međunarodnoj školi za učenje o Holokaustu u Jad Vašemu, predstavile smo i seminar Prenošenje povijesti Holokausta održan 2021. godine u Memorialu de la Shoah u Parizu.

Naglasak predavanja bio je na radnim materijalima, citatima, fotografijama i videozapisima iza kojih stoje priče ljudi koje možemo primijeniti u radu s našim učenicima. Istaknule smo i naučene principe sigurnog poučavanja o tako velikom stradanju, na način da se prvo priča o svakodnevnom životu Židova prije, tijekom i poslije Drugog svjetskog rata, zatim se dijele iskustva preživjelih (kroz pisana

ili usmena svjedočanstva), nakon toga se vrši sučeljavanje perspektive počinitelja i sudionika s obzirom na iste događaje, slijedi korištenje umjetničkih djela nastalih tijekom samog Holokausta, navođenje primjera Pravednika među narodima, te na kraju, analiziranje loših primjera i isticanje dobrih primjera (poput onoga u Albaniji gdje je poslije rata živjelo više Židova nego prije – između ostalog zbog bese, njihovog kodeksa časti). Potaknule smo i korištenje povijesnih izvora i videomaterijala kojima službena mrežna stranica Jad Vašema obiluje.

U Izraelu je sjećanje na Holokaust utkano u obrazovanje, a mladići i djevojke tijekom obveznog vojnog roka i sami pohađaju edukacije o Holokaustu u Jad Vašemu.

Na ovogodišnjem sudjelovanju u seminaru u Jeruzalemu, veselilo nas je čuti od voditeljice naše grupe kako Hrvatska prednjači u raznim, aktivnostima, projektima i načinima obilježavanja Holokausta. Stalo nam je na temelju istinitih životnih priča poučiti nove generacije ispravnim životnim vrijednostima, kao i potaknuti kolege na svu dostupnu kreativnost u tom procesu.

*Marijeta Kvetek i Nikolina Mandić
Gregić*

Izlet u Osijek

Povodom obilježavanja Mjeseca židovske kulture, mi, Povjesničari i Mali knjižničari OŠ Bartola Kašića iz Vinkovaca, zajedno s nastavnicom Ivanom Spajić i knjižničarkom Tihanom Perić, uputili smo se prema Osijeku. Prva lokacija bio nam je Muzej osobnih priča koji se svima jako svidio. Najdraže nam je bilo što smo sami mogli otvarati svaku kutiju s određenim imenom i što smo mogli saznati nešto o toj osobi. Mogli smo čak uzeti u ruke predmete koje su ti ljudi ostavili, a također smo mogli slušati njihove priče preko tableta.

Drugi događaj, bila je edukativna šetnja *Tragom Oscara Nemona*, u kojoj su nas vodili učenici OŠ “Mladost” iz Osijeka. Obišli smo osam važnijih postaja u gradu Osijeku i upoznavali osječkog kipara židovskog porijekla, Oscara Nemona. Saznali smo puno toga o njegovom životu i uspjesima, pa pohvaljujemo učenike OŠ “Mladost” koji su lijepo recitali i odglumili određene scene.

Treća i zadnja lokacija, bila je Židovska općina. U njoj smo imali predavanje o Židovima, njihovim običajima i molitvama. Kasnije smo još imali priliku vidjeti prostoriju poput sinagoge u kojoj smo sjeli na kratko vrijeme i poslušali još neke zanimljivosti.

Na kraju je došlo vrijeme za odlazak kući, a mi oduševljeni s osmijesima na licima, nestrpljivo iščekujemo ponovo ovakav ili sličan izlet.

*Povijesna grupa: Ivona Vidić, Mare Vukić, Lana Šarić,
Sara Matijević, Bruna Klepo, Tena Pavoković, Mia
Ždravac, Luka Majić, Fran Košutić i David Marjanović.*

„Sjećanje” - izložba povodom Tjedna židovske kulture u OŠ „Mladost”

U sklopu Mjeseca židovske kulture u Osnovnoj školi „Mladost” Osijek organiziran je Tjedan židovske kulture. U popratnoj izložbi pokazali smo što smo vidjeli i doživjeli u rujanskom programu Mjeseca, kao i više o tome što smo tijekom protekle godine saznali o židovskom nasljeđu grada i šire.

Sve je započelo 9. rujna kada smo s osmašima iz Zmajevca i njihovim učiteljicama bili u Muzeju osobnih priča i uživo slušali dvoje zanimljivih Židova, Darka Fischera i Saru Beissmann, gdje smo više saznali o židovskoj povijesti i kulturi. U sklopu izložbe prisjetili smo se tog posjeta muzeju, pridodajući tome knjižicu o Pravedniku među narodima Kamilu Firingeru, onu o Židovskom Osijeku kao i povijesnu knjigu o Holokaustu Židova u Hrvatskoj.

S obzirom da smo bili i na predavanju *Cipele na obali Dunava*, gdje smo saznali o tužnoj sudbini više tisuća budimpeštanskih Židova ubijenih na obali Dunava usred bijela dana i bačenih u vodu, na izložbi su se našle cipele izrađene od kartona, ali i neki drugi predmeti (ručni sat, leptir-mašna, zippo upaljač), kao spomen na životne dragocjenosti. Svi radovi od kartona djelo su učenika šestog razreda Karla Šaravanja Pernara.

Kako smo u šetnji Tragovima (ne)tolerancije s turističkim vodičem Tomislavom Vukovićem imali priliku upoznati učiteljicu iz Izraela, uz kartu Izraela na izložbi smo prikazali informacije o obrazovanju u

Izraelu i izložili knjigu *Neka bude inovacija – Kako izraelska domišljatost popravlja svijet* (autor Avi Jorisch).

S obzirom da smo u sklopu Tjedna židovske kulture u našoj školi zaplesali židovske plesove, na izložbi smo se dotaknuli i plesa. Također, spomenuli smo i židovsku vjeru, o kojoj smo više saznali posjećujući sinagogu Židovske općine u Osijeku, kao i židovsku društvenu igru dreidel koja se igra tijekom Hanuke.

Tijekom Tjedna gošće su nam bile poljske profesorice i učenice koje su projicirale svoj film o poljskom getu, imali smo i predavanje o Jad Vašemu, stoga smo na izložbi imali i Jad Vašem postere fotografija o povijesnim detaljima života Židova tijekom Drugog svjetskog rata, uključujući život u getu.

Izložili smo i umjetničke radove – učeničke portrete židovskog kipara Osječanina Oscara Nemona. Izložbu smo pokazali i učenicima i učiteljima OŠ Zmajevac prije nego smo ih povelu u edukativnu šetnju *Tragom Oscara Nemona*, uvrštenu u program Mjeseca židovske kulture i Dana europske baštine.

Promatrajući s raznih aspekata: povijesti, obrazovanja, inovacija, vjere, kulture, umjetnosti i plesa, ovom izložbom u našoj školi željeli smo posjetiteljima približiti djelić bogatog židovskog nasljeđa utkanog u baštinu našeg grada i svijeta.

Marijeta Kvetek

Tjedan židovske kulture u OŠ August Šenoa

Naša škola već dugi niz godina njeguje suradnju sa Židovskom općinom Osijek pa je tako iznjedren i projekt *Tjedan židovske kulture u OŠ August Šenoa* koji se odvijao u sklopu Mjeseca židovske kulture. Cilj projekta bio je prepoznati zajedničke duhovno–povijesne korijene židova i kršćana, upotpuniti znanje o židovskoj religiji i razvijati međureligijski dijalog. Koordinatorice projekta bile su Danijela Kemper Papp, učiteljica geografije i povijesti, Sandra Štiks, učiteljica matematike i s. Vianea Ana Pezer, vjeroučiteljica.

Od 25. do 29. rujna učenici su imali niz aktivnosti kroz koje su upoznali židovsku religiju i kulturu te obilježja svakodnevnog života židovskog naroda. Kroz ples i pjesmu, kreativne radionice, predavanja i terenske aktivnosti (kazalište, kino, posjet Židovskoj općini Osijek, edukativna šetnja gradom), učenici su stekli nova znanja te shvatili važnost međureligijskog dijaloga i suradnje.

Prije samog Tjedna židovske kulture učenici su u kinu Urania pogledali izraelski film *Tjedan i jedan dan*, a nakon toga i dokumentarni izraelski film *Savršen*. Sudjelovali su i u edukativnoj šetnji gradom *Tragovima (ne)tolerancije*, kroz koju su upoznali povijesno kulturnu baštinu grada vezanu uz Židove.

U holu škole postavljena je izložba učeničkih radova proizašlih iz radionica i predmeta iz osobne kolekcije učitelja. Održane su radionice: pisanja hebrejskih brojeva, rješavanja križaljki i jednostavnih zadataka pomoću brojeva na hebrejskom, pisanja imena učenika hebrejskim slovima i izrada privjesaka, izrada menore od stiropora, izrada narukvica prijateljstva te pisanja mudrih izreka i poruka o

prijateljstvu te izrada kvizova pomoću QR kodova (*Poznati Židovi u Osijeku*).

Posebno veselo bilo je prilikom učenja i izvedbe pjesmice *David Meleh Israel*, što možete pogledati na poveznici <https://www.youtube.com/watch?v=VxjDYtIBVRU>

Nakon uvodnih aktivnosti protegnutih kroz cijeli prvi dio rujna, sama manifestacija *Tjedan židovske kulture* započela je 25. rujna posjetom učenika Židovskoj općini Osijek. Učenici su prisustvovali predavanju o židovstvu, a nakon toga su pogledali kratki film *Put do Šoe*, animirani film o životu u poljskom getu i Holokaustu u Poljskoj općenito. To je također bila prilika da učenici čuju više o filmu, jer su bile prisutne i autorice filma, učenice varšavske gimnazije.

Sutradan je našu školu posjetio gosp. Drago Kohn, predstavnik židovske zajednice. Našim učenicima posvjedočio je o svojem osobnom životu, židovskom načinu života, njihovim blagdanima i molitvama.

U srijedu je održana radionica židovskog plesa gdje su učenici i učitelji naučili plesne korake čak tri plesa.

U subotu 30. rujna učenici su posjetili Muzej osobnih priča gdje su se upoznali sa stalnim postavom Muzeja koji trenutno čine 73 osobne priče, a sudjelovali su i u Živoj knjižnici, kada su imali priliku razgovarati s Damirom i Ivankom Lajoš, akterima izložbe *Priče Židova*. Tog istog dana navečer, u sklopu zatvaranja Mjeseca židovske kulture, učitelji su pogledali kazališnu predstavu *Tajbele i njen demon* po romanu Isaaca Singera, u režiji i adaptaciji Stefana Sablića.

Danijela Kemper Papp i s. Vianea Ana Pezer

Sukot-šabat s rabinom

Kao završni *highlight* ovogodišnjeg Mjeseca židovske kulture na prvi dan Sukota, u petak predvečer održan je šabat s našim rabinom Lucianom Mošom Prelevićem. Kraj Mjeseca židovske kulture označio je početak jednog od najvećih židovskih praznika – a mi smo ga dočekali zajedno, u društvu našeg rabina. Nakon molitvi posvećenih šabatu i Sukotu, rabin je sjeo u krug sa svim pristiglim članovima Općine i drugim posjetiteljima. Razgovor se spontano transformirao u predavanje, jer su svi žarko željeli naučiti nešto novo od rabina, koji u židovskoj religijskoj tradiciji ima ulogu učitelja (riječ rabin znači učitelj). Rabinovo predavanje imalo je dva osnovna težišta: antisemitizam i Sukot. Razgovarali smo, postavljali pitanja, a prije svega aktivno slušali: rabinovo izlaganje kao uvijek ostavilo nas je bez riječi, bez daha, a dojmovi i misli još dugo su se slagali u našim glavama.

U prvom dijelu predavanja, rabin je rekao kako je Sartre izložio tezu da vanjski neprijatelj jača koherenciju neke društvene skupine, pa su tako Židovi opstali tisućljećima zbog antisemitizma, no međutim, naš rabin argumentirano je potvrdio da su se Židovi kao narod formirali i opstali zahvaljujući Tori, a ne kao rezultat antisemitizma. Problem je u tome, kaže naš rabin, što Židovi i judaisti sve češće organiziraju skupove protiv antisemitizma, dižući fokus na ono što nije zapravo dio židovske kulture, čime se skreće neželjena pažnja neonacista. Rabin je objasnio da je važnije pridati fokus temama židovske povijesti, kulture i religije. Rabinovo izlaganje potaklo je daljnju diskusiju među članstvom koja se nastavila mnogo dana kasnije: je li židovski identitet formiran dobivanjem Tore na gori Sinaj, ili je svijest o grupnom identitetu postojala već i ranije?

U drugom i najvažnijem dijelu ovog neformalnog predavanja, rabin je govorio o važnosti praznika Sukota u židovstvu. Roš Hašana je prvi dan nove godine pri čemu se odvija božansko suđenje, a čovjek je zahvalan na novoj prilici ostvariti svoj "tikun" u sljedećoj godini. Za Sukot, muškarci su dužni postaviti

šator u Jeruzalemu i provesti tamo tjedan, što ih podsjeća na budući dolazak Mesije i na njihov židovski identitet. Rabin je ispričao vic o Židovu koji se moli: "Bože, ako se oslobodi parkirno mjesto, bit ću dobar Židov..." a onda, kad se mjesto oslobodi: "...zapravo, znaš što, Bože, ipak se nemoj gnjaviti, sam sam našao parkirno mjesto..." Stvar je u tome da čovjek ne želi imati "dug" kod Boga, ne želi preuzeti na sebe odgovornost biti boljim čovjekom ili Židovom. Sve što se u životu događa je Božja volja koju moramo slijediti, naglasio je rabin, i moramo biti zahvalni; ne suprotstavljati se nego ići dalje s vjerom kao Abraham. Čovjek često uzima sam sebi zasluge kad mu je dobro, a Bogu se obraća samo kad je u problemu: ali i dobro i loše dolazi od Boga. Sukot je dan kad zahvaljujemo Bogu za sve što imamo i za smjer kojim nas vodi u životu. "Sukot nije dan žetve, nego pabirčenja", naglasio je rabin, "u kasnu jesen kupi se ono što je ostalo u polju nakon što su svi glavni plodovi već požeti". Zahvalni smo za ono što je preostalo, ne odbijamo nego uzimamo sve što nam se daje i idemo putem kojim znamo da moramo.

Rabin je podsjetio da su, pri izlasku iz Egipta, Hebreji imali svaki dan manu s neba zahvaljujući Mojsiju, vodu zahvaljujući Mirjam, a oblake koji ih štite od UV-zraka zahvaljujući Aronu. Nakon Mojsijeve smrti, nestaje mana, nakon Mirjamine nestaje voda, a nakon Aronove nestaje oblak – i oni se moraju snalaziti u novim okolnostima, bez hrane i vode u pustinji, napadnuti neprijateljima. Vodstvo troje djece Jochebed i Amrama osiguravalo im je siguran opstanak, što opet podsjeća na važnost ispravnog autoriteta. Oblak je svojevrsna "suka", šator koji je štitio antičke Hebreje ne samo od Sunca, već i od neprijatelja: bili su zaštićeni nevidljivim štitom i nitko im nije mogao naštetiti. Sukot nas podsjeća na Božju zaštitu izabranog naroda i na vjeru da će sve biti u redu. Mojsije je također ušao u oblak na vrhu planine Sinaj pri pisanju Tore: na taj način bio je odsječen od ostatka svijeta i nije vidio da se sprema pobuna sa zlatnim teletom... stoga Sukot ponovno vraća na Toru i izlazak iz Egipta kao događaj kad se

Izrael formira kao narod – ili učvršćuje svoj već postojeći identitet na temelju Tore.

Sukot je jedan od praznika zadanih u Tori (a ne na temelju rabinske literature kao Purim ili Hanuka), što ga čini jednim od najvažnijih. Rabin je također govorio da riječ *šabat* na hebrejskom ima isti korijen kao i novohebrejska riječ *švita* (štrajk), te da šabat nije "dan odmora" nego "dan obustave rada". Dan na koji se ne smije raditi propisanih 39 stvari, a ne nužno dan na koji se mora odmarati, jer postoje različite vrste rada i poslova. Šabat se ispunjava zato što je to Božja zapovijed, a ne zato što želimo odmarati, napomenuo je rabin. Veća etička vrijednost proizlazi iz ispunjavanja nečeg što je Bog naredio, njegovanja odnosa s Bogom, a ne iz samog čina, pri čemu postupak ne vrijedi mnogo ako nije popraćen ispravnom namjerom. Ispunjavanje zapovijedi djeluje ispunjujuće za Židove, ali oni ih ne trebaju izvršavati da bi se osjećali ispunjeno, već zato da učine nešto što im je Bog zadao. Na koncu,

Sukot nas podsjeća na put koji se prostire pred nama. Roš Hašanom, ušli smo u novu godinu i dobili novu priliku ispuniti tikun; Jom Kipurom, prisjetili smo se propusta iz prethodne godine. Mislimo na svoj život i planove za iduću godinu, a Sukot nas povezuje sa zajednicom. Ponovno smo dio kolektiva, Židovi zakriljeni u jeruzalemskoj Suki koji iščekuju dolazak Mesije. Prisjećamo se predaka koji su izišli iz Egipta, zaštićeni oblakom Aronovih zasluga – i koristimo tu energiju da bismo se oslobodili iz svog privatnog Egipta u idućoj godini. Tako Roš Hašana, Jom Kipur i Sukot čine jednu cjelinu.

Večer se nastavila u neformalnom druženju s rabinom, kojeg uvijek zanimaju aktivnosti naše Općine. Nastavilo se razgovarati o zabrani vizualnih umjetnosti o židovstvu, što je također bila tema jednog izlaganja na nedavnom znanstvenom skupu. Tako smo proslavili šabat i Sukot istovremeno.

Paula Rem

Proslava Sukota u Tenji

Već tradicionalno, članovi Židovske Općine Osijek proslavili su blagdan Sukot. Sunčani kasnorujanski dan bio je dodatni mamac članovima Općine i njihovim gostima da se okupe pod sukot i obilježe ovaj blagdan.

Sukot ili blagdan sjenica od svih je židovskih blagdana jedini čiji datum nije određen na način da slavi neki povijesni događaj. Naime, u Izraelu usjevi rastu zimi te su spremni za žetvu u kasno proljeće. Ipak, neki ostaju na polju da se suše nekoliko mjeseci te su spremni za žetvu u ranu jesen. To je prilika za izražavanje zahvalnosti za tu blagodat.

Osječko blagovanje Sukota već je tradicionalno uvećao svojim dolaskom i rabin Luciano Moše Prelević koji je okupljene uveo u običaje koji se vežu uz ovaj blagdan. Podsjetio je kako se Sukot tradicionalno obilježava trinaestog dana mjeseca Tišrija i traje sedam dana, a uz Pesah i Šavuot jedan je od triju velikih hodočasničkih praznika u kojima se Židovi sjećaju biblijskog putovanja svog naroda prema Obećanoj zemlji. Tijekom sedam dana Sukota svi su punoljetni muškarci obavezni spavati i objedovati u suki, izvan suke smije se samo užinati ili piti. Također je podsjetio kako se Sukot slavi kao uspomena na izlazak iz Egipta i četrdeset godina dugi put kroz pustinju do Eretz Izraela.

Sukot je radostan praznik i njegovo drugo ime je Z'man simhatenu, što na hebrejskom jeziku znači „vrijeme naše radosti“. Običaj je da se za vrijeme blagdana u Hramu vrše obredi sa četiri biljke, to su: etrog (vrsta citrusa), lulav (listovi palme), hadas (grančica mirte) i aravot (grančice vrbe). Ove biljke su se koristile za ukrašavanje suke, a kroz povijest se ovaj običaj tumačio na različite načine. Po jednom tumačenju, četiri vrste simboliziraju različitost, ali ujedno ukazuju da su međusobno razumijevanje i zajedništvo važni da bi se omogućilo stvaranje sretnijeg društva.

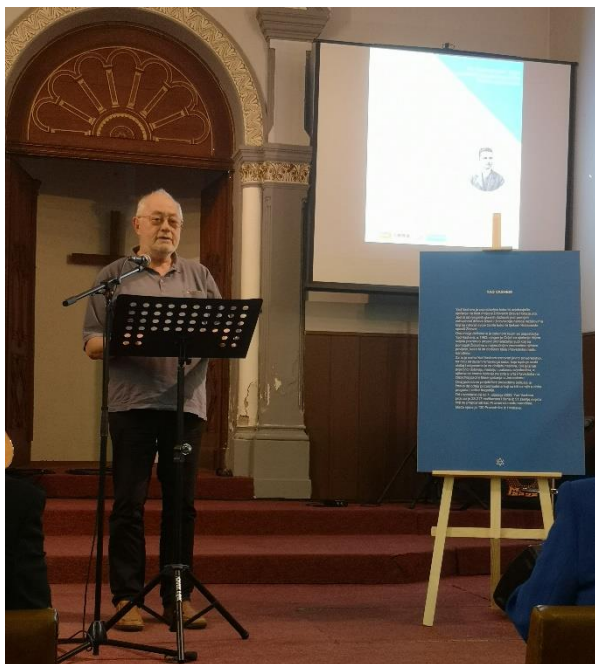
Uz rabina Prelevića, osječkom blagovanju Sukota pridružili su se i članovi Židovskih općina iz Slavenskog Broda i Doboja te posebni gosti iz Izraela koji su

Osječanima bili posebno iznenađenje. Uz ukusnu hranu i pokoju kapljicu, druženje se nastavilo do kasnih poslijepodnevni sati.

Karin Ratković

Izložba Pravednici među narodima – Hrvatska

U Osijeku je 4. listopada 2023. u Donjogradskoj sinagogi otvorena izložba o hrvatskim Pravednicima među narodima autorice Branke Sömen, inače Osječanke.

Na otvaranju izložbe bili su prisutni osječki gradonačelnik Ivan Radić, dožupan Osječko-baranjske županije Josip Miletić,

pastor Evanđeoske pentekostne crkve Damir Špoljarić, članovi Židovske općine Osijek i mnogi drugi uzvanici.

U ime organizatora ove izložbe, Evanđeoske pentekostne crkve i Evanđeoskog teološkog veleučilišta, program je vodila Julijana Tešija.

Autorica Branka Sömen istaknula je kako je postavljanje ove izložbe u Osijeku oduvijek bio njezin cilj. Naglasila je da je izložbom htjela pokazati da nisu svi u Hrvatskoj bili ustaše; bilo je puno ljudi koji su za vrijeme Drugog svjetskog rata spašavali Židove. Na ovoj izložbi predstavljeno je dvadeset i sedam hrvatskih Pravednika, Hrvatska ih ukupno ima 130.

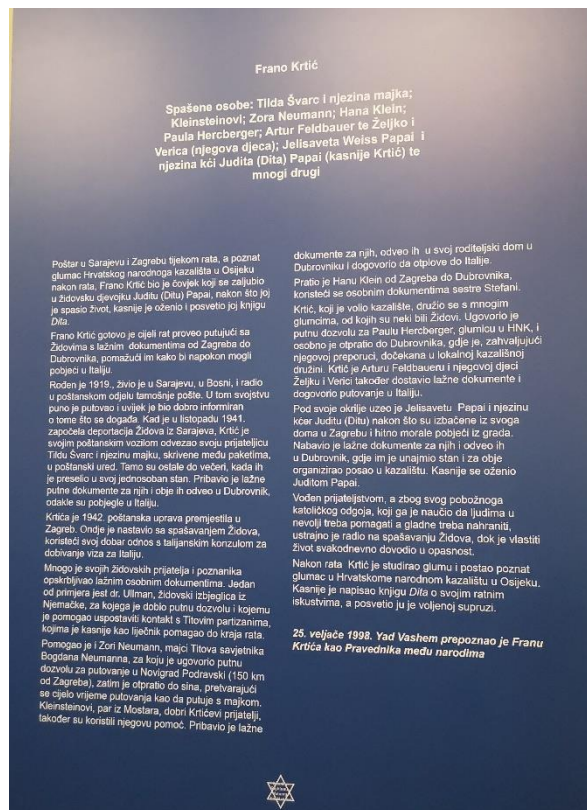
Fotografije predstavljaju poštene, hrabre i plemenite ljude koji su žrtvovali svoju sigurnost i riskirali vlastite živote, kao i živote svojih obitelji da bi spašavali Židove, ponekad čak osobe koje nisu ni poznavali. Pravednici su dolazili iz svih slojeva društva, bili su različite dobi, socijalnog statusa i političkih uvjerenja.

Naš predsjednik Damir Lajoš istaknuo je kako je ova izložba izuzetno važna za naš grad, posebno stoga što je upravo ove

godine u siječnju osječkom odvjetniku i arhivistu Kamilu Firingeru posmrtno dodijeljena titula Pravednika među narodima, za spašavanje obitelji Fischer. Damir je naglasio da mu je drago da je izložba, koja je bila postavljena i u zgradi Ujedinjenih naroda, stigla u Osijek i da se to dogodilo upravo u ovo vrijeme, na kraju Mjeseca židovske kulture. „Židovi se sjećaju velikih ljudi, njihovih herojskih činova; oni bi nam trebali biti svijetli primjer kako se ponašati ako se nađemo u takvoj situaciji“, istaknuo je Lajoš.

Skupu se emotivnim riječima obratio i Davor Krtić, sin poznatog Pravednika među narodima, Frane Krtića. Krtić je prisutnima ispričao kako on sam dugo nije znao da je njegov otac tijekom rata spašavao Židove i da je, među ostalima, spasio njegovu mamu i baku. Sve je saznao kada je jedna gospođa iz Pariza došla ponovo vidjeti Franu Krtića, gospodina koji joj je spasio život. Tek tada je Davor, tada već student, saznao cijelu priču o svom hrabrom ocu. Krtić je istaknuo da se u kući nije pričalo o tome, jer njegovi roditelji nisu htjeli da, zbog svega što se događalo tijekom Drugog svjetskog rata i Holokausta, on zamrzi sve Nijemce. Nikada se u kući nije poticala mržnja, prema nikome, pa su se ove teške teme zaobilazile.

Ponosni na sve hrvatske Pravednike, a posebno na one povezane s Osijekom, prisutni su nakon službenog otvaranja izložbe mogli razgovarati s autoricom i razgledati izložbu. Izložba je nakon Osijeka preseljena u Đakovo, u samostan časne sestre Amadeje Pavlović.

Nives Beissmann

MAHAR konferencija u Budvi

U Budvi, u hotelu Avala, od 19. do 22. listopada, održana je deseta *Mahar* (Sutra) konferencija pod sloganom *STOJIMO UZ IZRAEL*. Konferenciju je organizirala Jevrejska zajednica Crne Gore uz pomoć World Jewish Congress-a, European Jewish Congress-a, Ministarstva kulture i medija Crne Gore, American Jewish Joint Distribution Committee i Embassy of Israel Belgrade.

Prisustvovalo je 430 sudionika s područja bivše Jugoslavije. Iz Osijeka je bilo dvanaest sudionika, od kojih je osmero došlo avionom iz Zagreba, a četvero automobilom. Na aerodromu u Zagrebu Osječanima su se pridružili Darko Fischer, počasni predsjednik ŽO Osijek, i Luciano Moše Prelević, glavni

rabin Hrvatske i vrhovni rabin Crne Gore, te još nekoliko putnika iz Zagreba.

Ova jubilara konferencija trebala je biti u veselom tonu, ali situacija i rat u Izraelu doprinijeli su da se osjeti zabrinutost i tuga zbog onoga što se događa u Izraelu. U isto vrijeme, sudionici su iskazali svoju podršku i nadu da će se situacija stabilizirati.

Program se održavao u *Staklenoj* ili *Kristalnoj* sali iz kojih pogled seže na otvoreno more. Ove godine bilo je vjetrovito pa je more bilo jako uzburkano. Zidine starog grada kupale su se u pjenu od mora, no na sreću, zadnjeg dana se vrijeme znatno poboljšalo tako da je bilo prilike za šetnju i uživanje u suncu.

Prvog dana, nakon dolaska i prijavljivanja sudionika, održano je svečano otvorenje konferencije te večera u hotelskom restoranu *Bruno* uz ugodno druženje.

Sljedećeg dana Eran Berković, direktor Jevrejske agencije za Istočnu Europu, održao je predavanje *Jevrejska agencija za Izrael – 94 godine rada za jevrejski narod i državu Izrael*.

Nakon ručka, putem ZOOM aplikacije, održan je razgovor o trenutnoj situaciji u Izraelu s prof. dr. Eliezerom Papo koji je opisao što se događa u Izraelu i odgovorio na niz postavljenih pitanja od strane sudionika. Predvečer su sudionici prisustvovali zajedničkom paljenju svijeća. Rabin Luciano Moše Prelević vodio je molitvu za Šabat, a nakon toga poslužena je svečana večera.

U subotu je održano predavanje pod nazivom *To smo mi*, tijekom koje su Jakob Finci, predsjednik Jevrejske zajednice u BIH i bivši ambasador BIH u Švicarskoj, Boris Kožemjakin, predsjednik Jevrejske opštine Sarajevo, dr. Eli Tauber, savjetnik za kulturu i religiju, te Vladimir Andrlje, predsjednik kulturno prosvjetnog i humanitarnog društva

La Benevolencija, detaljno upoznali sudionike s radom i planovima u radu njihove zajednice.

Istoga dana bilo je i predavanje BBYO-a *Mladi lideri: Budućnost naše zajednice*, koje su pripremili Dimitrije Savić, BBYO direktor za Balkan i Slovačku, Neda Zatezalo, BBYO regionalna predsjednica za područje Balkana i Đorđa Kovačević, regionalna morah za BBYO Balkan.

Tijekom popodneva održan je još jedan panel *SJK Diplomatski kor – Naša uloga na diplomatskoj sceni* koje su održali dr. Aliona Grossu, članica diplomatskog kora SKJ i direktorica Jevrejske zajednice Moldavije, Maya Samokovlija, izvršna direktorica za odnose sa zajednicama, Chaye Singer Botelho, članica Jevrejskog diplomatskog kora te Vladimir Andrlje.

Nakon večere u *Kristalnoj sali* održan je koncert hora *Braća Baruh* pod dirigentskom palicom Stefana Zekića, pod nazivom *Izraelu s ljubavlju*. Koncert je bio izuzetno posjećen i popraćen gromoglasnim aplauzima.

Zadnjeg dana susreta *Mahar*, putem ZOOM aplikacije uživo iz Izraela javio se potpukovnik dr. Mordehaj Kedar koji je odgovarao na pitanja i detaljno pričao o trenutnoj situaciji u Izraelu.

Tijekom svih dana organiziran je program za djecu i mlade kroz interaktivne radionice od kojih izdvajamo *Životni ciklus u Judaizmu kroz igru i zabavu* i *Naši praznici – naš identitet*, koje je vodio Igor Bencion Kožemjakin. Program BBYO sastojao se od druženja, obilježavanja Šabata i Havdale.

U nedjelju nakon ručka, ovogodišnja konferencija završena je u nadi da će se iduće godine održati u nekim boljim vremenima. Zahvalili smo se domaćinima na još jednoj uspješnoj *Mahar* konferenciji i zaželjeli im puno uspjeha u njihovom radu.

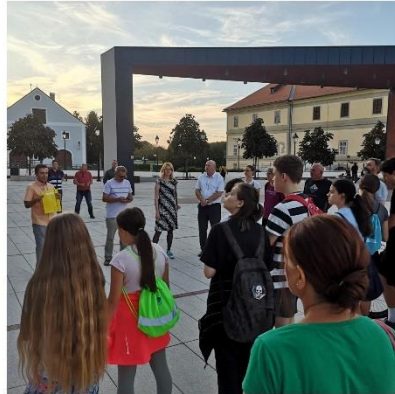
Kako je let za Zagreb bio tek u ponedjeljak, iskoristili smo vrijeme za šetnju po Budvi i kavu na nekoj od sunčanih terasa, a u popodnevnim satima otišli smo u Podgoricu gdje smo prespavali. U ranim jutarnjim satima iz Podgorice smo letjeli za Zagreb i kombijem koji nas je čekao na aerodromu, puni dojmova, vratili smo se u Osijek.

Biljana Majnik ex Papo

Nastup klezmer sastava Kontra Kvartet iz Maribora u Kneževim Vinogradima u sklopu Mjeseca židovske kulture 2023.

אמוראקס אאזקסדוז
אאוקס